№ 166 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 31 ՅՈՒԼԻՍԻ

1913
ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 31 ՅՈՒԼԻՍԻ № 166

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул. № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak“
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ“.
TIFLIS, Rédaction du journal „MSCHAK“.

ՕԳՈՍՏՈՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՑ ՎԵՐՋԸ 5 ՌՈՒԲ.
Բաժանորդագրվել կարելի է իւրաքանչիւր ամսի 1-ից սկսած։
Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամականիշ. ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ և 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ։

Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ) -20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.։

Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торг. Дома Л. и Э. Метцль и К°, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիլնոյում՝ Большая 38 Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.

1913 թւի տարեկան բաժանորդները, որոնք առ 1-ն յունվարի 1914 թ. լրիւ վճարած կունենան բաժանորդավճար 10 րուբլին, ձրիաբար կը ստանան հետևեալ 2 գրքերը. 1) «Մշակ» եւ հայ կինը», 2) «Մշակի» քառասնամեակ»։

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Կովկասի Հայոց Բարեգ. Ընկերութեան վերակազմած

„ԽՈՒԴԱԴԵԱՆ ԱՊԱՍՏԱՐԱՆՈՒՄ“

Ընդունվում են վճարով աշակերտուհիներ, որոնք ցանկութիւն կունենան իրանց նուիրելու հայ դպրոցներում ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀՈՒ, ՏՆԱՅԻՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀՈՒ ԵՒ ՄԱՆԿԱԲԱՐՁՈՒՀՈՒ ՊԱՇՏՕՆՆԵՐԻՆ։

Խնդրատուները պէտք է ունենան ոչ պակաս քան հայոց եկ.-ծխ. երկդասեան դպրոցի կրթութիւն և պէտք է սովորեն տեղիս հայ միջնակարգ դպրոցներում և կամ մանկաբարձական կուրսերում։ ՎՃԱՐՆ Է ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐՎԱՑ ՀԱՄԱՐ 150 ՌՈՒԲԼԻ։ Ընկերութիւնը տալիս է նրանց բնակարան և սնունդ։ Խնդիրները կանխավճար 25 ր. հետ միասին ընդունվում են մինչև օգոստոսի 20-ը։

Ծանօթ.—Եթէ ցանկացողների թիւը 15-ից չանցնի, մտած խնդիրները կը վերադարձվեն հինգ օրվայ ընթացքում։

Հասցէն՝ Тифлисъ, Абасъ-Абадская пл. д. соб. № 7.

(չ. ու.) առ. 592. 3—2

Նոր-Նախիջեւանի Թեմական Հոգեւոր Դպրոցի

համար առաջիկայ 1913/14 ուսումնական տարվանից հրաւիրվում է բարձր կրթութեամբ

ՏԵՍՉԻ ՕԳՆԱԿԱՆ,

որ աւանդելու է նաև 12 դաս։

Խնդիրներ curriculum vitae-ի և ուսման վկայագրի հետ միասին ներկայացնել դպրոցի տեսչութեան մինչև առաջիկայ օգոստոսի 8-ը։

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—Օգնականին սահմանված է 1000 ր. ռոճիկ և դասարանական 12 դասի վարձ 840 ր., ընդամենը 1840 ր., (իսկ եթէ դասեր ստանձնէ նախակրթարաններում, օգնականութեան ռոճիկ 1200 ր. և 12 դասի վարձ 600 ր., ընդամենը 1800 ր)։ Աւանդելու տրամադրելի առարկաներն են՝ կամ կրօն, աստուածաբանութիւն և եկեղեցական պատմութիւն դասարաններում, կամ ռուսաց լեզու նախակրթարաններում։

առ. 603. 2—1 Տեսուչ՝ Ե. ՇԱՀԱԶԻԶ

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԹԵՄ. ԱԶԳ. Հ. ԴՊՐԱՆՈՑԻ 75-ամեակին նուիրված „ՏԱՐԱԶԻ“ յօբելեանական փառահեղ №-ը լոյս կը տեսնի օգոստոսի 5-ին, բացառապէս դպրանոցին և յօբելեանին վերաբերեալ պատկերներով։ Վաղօրօք այս №-ի (մինչև օգոստոսի 1-ը) բաժանորդագրվողների համար գինը 1 ր.։ Այս №-ի մէջ էլ յայտարարութիւններ ընդունվում են բացառապէս ղարաբաղցի ֆիրմաներից։ Իսկ

ՂԱՐԱԲԱՂ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂՑԻՆԵՐ

ՄՆԱՑՈՒՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ

ալբօմ-ալմանախը, որ արաքոյ, «Տարազից» անկախ, խոշոր հրատարակութիւն է, լոյս է տեսնելու յօբելեանից յետոյ։ Գինը 3 րուբլի, մելօվի թղթի վրա 25 րուբլի։

Դիմել՝ Тифлисъ. Бюро Печати, Головинскій пр., 41.

(չ. ու.) առ. 31. 3—3

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒՄ

Այս ամառ Թիֆլիսի Հայ Գիւղատ. և Տնայն. Ընկ.-ը փորձեց ունենալ շրջիկ մասնագէտ, որը պտտում է մի որոշ շրջանի գիւղերը և զբաղվում այնտեղի բուսականութեան վրա երեւցած հիւանդութիւնների բժշկութեամբ։

Եթէ այս տարվայ փորձը տայ մխիթարական արդիւնք, այն ժամանակ գալիք տարիների համար հնարաւոր է մշակել նոյնատեսակ գործունէութեան ընդարձակ ծրագիր և կամ կրկնել նոյն շրջաններում մասնագիտական օգնութիւնը աւելի եա կատարեալ կերպով և կամ լայնացնել տեղերի ծաւալը, որտեղ գործադրվում է օգնութեան ծրագիրը։

Շրջիկ մասնագէտներ ունենալը ունի իր անպայման խոշոր առաւելութիւնները և անհրաժեշտութիւն է ըզգացվում կեանքի մէջ զարգացնել հրահանգիչներ ունենալու և համակարգված հրահանգչական գործունէութիւն հաստատելու գործը։

Առաջին տարվայ փորձը, որքան էլ սահմանափակ լինի նա, տուել է արդէն մի քանի դրական արդիւնքներ։ Գիւղացիները համոզվել են, որ այն մրգատու ծառերը և խաղողի այգիները, որոնք ենթարկվել են բժշկութեան, ազատ են մնացել հիւանդութիւնից, մինչդեռ նրանց շրջապատող միւս բոյսերը կծկվել են անկայուն հիւանդութիւններից և չորացել կամ ուրիշ կերպ ապարդիւն դարձել։

Հայ Գիւղատնտ. և Տնայնագործական Ընկերութեան այս ամառվայ փորձը կազմակերպվել է Ղազախի և Բորչալուի գաւառների մի փոքրիկ շրջանում, որտեղ տասն գիւղում տեղի է ունեցել բժշկութեան գործողութիւն։ Ամեն մի գիւղում փորձի է ենթարկվել ծառերի և վազերի միայն մի մասը։ Իսկ յետագայ տարիներում, կարելի է յուսալ, որ, առաջին աջող փորձից յետոյ, անշուշտ, միւս կուլտուրական հողաբաժիններն էլ կը սկսեն գործադրել այդ նորամուծութիւնները։

Մինչև այժմ սակաւաթիւ փորձերը տեղի են ունեցել Շնող, Արճիս, Կողբ, Դսատալու, Ճիճուական, Ղալաչա գիւղերում, աւելի համեստ ձևով Բարանա, Ղօշքաթան, Կօթի, Բաղանիք և միւս գիւղերում։ Տեղեկութիւններ են ժողոված նաև մի 10—15 գիւղերի մասին, որտեղ նպատակայարմար կը լինի կազմակերպել հրահանգչական գործունէութիւն հետևեալ տարվանից։

Շատ ցանկալի է, որ մեր գիւղական համայնքների շրջանում գործողները հետամուտ լինէին սկսած հրահանգչական գործունէութեան և նպաստէին մշակելու հրահանգչական գործունէութեան նպատակայարմար ծրագիր, որը կարելի լինէր գործադրել մեր գիւղական շրջաններում աւելի եա լայն չափով, քան առաջին փորձնական տարում։

Ա. Քալանթար

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ԼՐԱՏՈՒ

Թիւրքահայերու արդի դրութիւնը

II

Բիթլիս 16 յուլիս

Կ. Պոլսոյ թերթերուն մէջ երեւցած այն լուրերը, թէ կառավարութիւնը Բիթլիսի վիլայէթին մէջը 200-ի մօտ ոճրագործներ ձերբակալեր, նոր դատարաններ կազմեր, ժանդարմներու թիւն աւելցուցեր է և այլն և այլն, բոլորովին իրականութեան հակառակ են ու նպատակին չեն ծառայեր։

Ձերբակալուեր են միայն 34 քիւրդեր, որոնց 22-ը Ղարզանի շրջանին մէջ Բէգէրխանի բէյութիւնը վերահաստատելու աշխատող Հիւսէյին-փաշայի (որ անցեալները Թիւրք կառավարութեան կողմէն անուղղակիօրէն թունաւորուած ու մեռած է) համախոհներն էին, 10-ը՝ վերջերս Կինձի, Ծապաղ-Ջուրի կայմակամին տան վրայ յարձակող, կողոպտող և զայն սպաննող քիւրդերն էին, իսկ մնացած երկուքն ալ՝ Վանէն Մօտկան ճամբորդող թելէգրաֆի խուլամ միւդիւրին սպաննիչներն են։ Սպաննուած, կողոպտուած կամ առևանգուած հայուն համար ձերբակալուած ու դատապարտուած խումբ մը չկայ ու չէ եղեր։ Գալով նոր դատարաններուն կազմութեան և ժանդարմներու յաւելման խնդիրներուն՝ սա ըսեմ, թէ իթթիհադական կառավարութեան իշխանութեան գլուխն անցնելէն ի վեր հայաբնակ և ինչպէս նաև ուրիշ գաւառներուն մէջ իրեն միակ աշխատութիւն ըրած է քեամիլականները ձգել և Ռումիլիէն եկող իթթիհադական պաշտօնեաները տեղաւորել. այս անգամ ալ բաց մնացած ուրիշ իր անդամներուն հաց ու ապրուստ գտնելու համար կարգ մը տեղերու մէջ մի քանի թերակազմ դատարաններ հաստատած է.

Դատարանները, ինչպէս նաև բոլոր միւս կառավարական պաշտօնատունները, ցարդ հայերը կողոպտելու միայն ծառայած են, գործիք եղած են այս կամ այն օրուան կառավարութեան տէր թիւրք կուսակցութեան ձեռքին մէջ։ Այդ պաշտօնեաներն ու ժանդարմները աւելի ագիտացիաներով ու դաւադրութիւններով կը զբաղին, քան թէ պաշտօնով։ Այդպէս՝ երեկ մարդկանց առևանգման դրութիւնն այդ պաշտօնեաներն էին որ Ռումէլիէն բերին իրենց հետ և մտցուցին քիւրդաց մէջ։ Հին ռէժիմի օրօք ինչպէս նախորդ տարիներուն քիւրդերը կառևանգէին միայն հայ կիները և ոչ երեկ մարդիկը։ Այդ ազգաջինջ նոր դրութիւնն անձի կորուստի հետ յառաջ է բերեր տնտեսական ահագին վնասներ, որոնք կը ստիպեն հայն որ թողու կամ իր տունը և կամ իր կրօնքը, որովհետև առևանգելու նպատակով գիւղին շրջակաները պտտող աւազակներու վախէն հայն երբ գիւղէն դուրս չելլեր, օրին իր արտը չի ցաներ ու քաղեր, ձմեռուան պաշարը հայթայթելու համար կը ստիպուի անմիջապէս իր կալուածը գրաւի դնելով հեռանալ. հայ շրջուն չարչին (խանութպան) խումբ-խումբ մարդորսութեան շրջող քիւրդերու երեսէն կը դադրեցնէ իր երթևեկը, և ահա այդ ատեն քաղքենի վաճառականն ալ, զրկուած՝ իր սովորական կարճ շահէն, կը մնայ իր գնորդ երկրագործներուն և միջնորդ վաճառողներուն հետը և կերթայ փնտռելու այլուր իր գլխուն ճարը։

Ահա այսպէս իրերու դրութիւնն անտանելի դարձած է. ընդհանուր արտագաղթը սկսած է մեծ համեմատութիւններ առնել Դիարբէքիրի, Մարդինի, Մշոյ, Բիթլիսի և իրենց գաւառներուն ու շրջաններուն մէջը։

Յաջորդիւ ձեզ պիտի գրեմ ազգային այդ ինքնապաշտպանութեան դեռ ուրիշ պատճառներուն և չարիքներուն մասին։

Մշեցի

ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՏԱՐՕՆԷՆ

Մուշ, 15 յուլիս

Թիւրքիոյ մէջ հայը կը նմանի թեւը կոտրած թռչունի, որ որքան ուզէ թափահարել, դարձեալ չի կրնար թռչիլ։ Անցեալները տեսայ քաղաքի հայկական թաղերէն մէկուն ամենէն կեդրոնական վայրին մէջ երկու հայ պատանիներ, որոնք կը ծեծէին իրենց հասակակից թիւրք մը. սա ամենայն արիութեամբ կը պաշտպանուէր երկուքին դէմ։ Ծեծողները կուլային և շատ աւելի կը վախնային, քան նոյնիսկ ծեծուող թիւրքը։ Ասոր պատճառը այն է, որ ծեծողները կըսէին, որ «մեր կեանքը վերջացաւ այլ ևս, և մենք չենք կարող քաղաքէն անցնիլ ու դաշտ իջնել. այլ ևս մեզ մահ կը սպառնայ»։ Գործը հոն վերջացաւ, որ թիւրք պատանին վիրաւորեց երկու հայն ալ և սկսաւ քարերով ու սուկալի հայհոյանքներով հալածել զանոնք, որոնք՝ հակառակ մեր թախանձանքներուն՝ չհամարձակեցան նոյնիսկ կառավարութեան բողոքել։

Քաղաքիս մանաւանդ շուկայի հրապարակին վրայ սովորական են այս տեսակ դէպքեր, և հայերը, դարաւոր գերութեան մէջ նիւթուելով, ստրկային համակերպութեամբ կը լռեն թիւրքերուն ամենէն անարդար ընթացքին վերաբերմամբ իսկ։ Եւ ահա այդ ստրկային լռութեան հետևանքով է, որ լրագրական նօթերը և ստոյգ վիճակացոյցները շարունակ կարձանագրեն մանակի ջարդերու, ալան-թալանի ու հարստահարութեանց դէպքեր։

Իսկ ալան-թալանի մանաւոր դէպքերը այնքան բազմաթիւ են, մանաւանդ մեր կողմերը, որ ես կը դժուարանամ զայնս մի առ մի ցուցակի առնել և օրը օրին հօթագրել։

Ջիարէթի և Աւրանի շրջանները կրկին ահուդողի մէջ են։ Անցեալ օր Խաչեայէն տարին 6 եզ, իսկ Ջիարէթէն՝ Միրոյի Համբարի 2 ձին։ Տեղւոյս վաճառականներէն Տ. Միսիրեան Ախլաթէն վերադարձին ականատես եղած էր քանի մը հայերու սպանութեանց ու 2 ոստիկանով և շնորհիւ բարեկամ թիւրք բէյերու՝ ինքզինքը թիւրք պաշտօնեայ ձևացնելով հազիւ կարողացեր էր Ախլաթէն Վարդնիս հասնիլ և կանըդէրէ ժամանելով գալ Մուշ։

Թիւրքերը կուզեն, որ հայերն ամեն բանուութեամբ տանին և բնաւ չբողոքեն։ Եւ որովհետև տեղիս հայկական պաշտօնական շրջանակները շարունակ կը բողոքեն թիւրքական ապօրինութեանց դէմ, ուստի թիւրքերն սկսեր են յերիւրանքներ ստեղծել մեր առաջնորդ Ներսէս եպ. Խարախանեանին դէմ, որպէս թէ սա սուտ բողոքներով կը լեցնէ Կ. Պոլսոյ ազգ. պատրիարքարանը և կուզէ ազգերու միջև խռովութիւն սերմանել։ Ասոր համար մեր առաջնորդն այժմ պաշտօնական պատասխանատուութեան ենթարկուած է, որպէս թէ 6 մնդուկ զէնք և ռազմանիւթ է մատակարարեր խըճըղցի ըսուած քիւրդերուն, որոնք տարիէ մը ի վեր տխրահռչակ հաջի Մուսա-բէյի դէմ կը կռուին և կառավարութեան նպատակներուն չեն ծառայեր հայերու վերաբերմամբ։ Եւ որովհետև խըճըղցիները հայերու հետ քիչ շատ լաւ կապրին, ուստի կառավարութիւնը կամբաստանէ Ներսէս եպ., թէ իբր սա յատուկ շրջաբերականով հրահանգ կուտայ հայերուն՝ պաշտպանել խըճըղցիները և զէնքով ու պաշարով օգնել անոնց։ Այս յերիւրանքներու առթիւ է, կարծեմ, որ Կ. Պոլսոյ կեդր. կառավարութիւնը պահանջեր է պատրիարքարանէն Մուշի առաջնորդը հեռացնել իր պաշտօնէն...

Ահա երկիր մը, ուր բողոքել անգամ յանցանք է։

Թախիծ

Յ. Գ.—Նամակս լմնցնելէ յետոյ կը տեսնենք, որ քաղաքիս մէջ մէքէրէջիներ և ջորեպաններ կը բռնեն, կրկին զօրք կուգայ Սասունի Խըպըլջող կեդրոնը։ Յամառօրէն կը խօսուի քիւրդական ապստամբութեան մասին։ Հազօյի և Փսանաց հայերը ենթակայ են ալան-թալանի։

Նոյն

ԽԱԲՐԻԿՆԵՐ ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔԻՑ

Երզրում, 24 յուլիսի

Տեղս են եկել մի քանի ճանապարհորդ հիւրեր, որոնք մտադիր են այստեղից գնալ ս. Կարապետի վանքը։ Այդ հիւրերից երկուսը երէկ երեկոյ սարքեցին ժողովրդական խաւերի համար բանախօսութիւններ «Հայկական հարցը» և «Բալկանեան երկրորդ պատերազմը» նիւթերի շուրջ։ Ներկայ էր խուռն բազմութիւն։

Բանախօսները որոշ կէտերում իրար այնքան էլ համամիտ չերևացին։ Դասախօսներից մէկը, խօստովանելով հանդերձ որ թիւրքահայ ժողովուրդը ձգտում է միացնել իր բաղդը Ռուսաստանին, ասաց. «Բայց հայ ինտելիգենտ մի շրջան համակարծիք չէ այդ բանին, զտնելով հայութեան կուլտուրական ապագայի վտանգումը այդ միացման մէջ»։ Ու պարոնը բերաւ փաստեր՝ մատնանշելու այդ «վտանգը»։ Բոլոր փաստերն էլ խախուտ էին, որովհետև նա երբեք նկատի չէր առնում Ռուսաստանի լուսաւոր ապագան. նա ղեկավարվում էր ներկայով միայն ու ըստ այնմ անում եզրակացութիւններ։ Մեր կարծիքով, աւելի լաւ է, որ մի ժողովուրդ իր ազգային կուլտուրային սպառնացող այդպիսի մի քանի «վտանգներ» յանձն առնի, քան թէ շարունակի ապրել ֆիզիքական գոյութեան իսկապէս լուրջ վտանգի տակ, դարերով կեանքի, գոյքի ու պատւի ապահովութիւն մուրալով սրանից ու նրանից։ Աւելի լաւ է մի ժողովուրդ իր ազգային կուլտուրայից որոշ բաներ կորցնի, քան թէ դրված լինի այնպիսի անասնական վիճակում, որ գաղթի իր երկրից շատ հեռու երկիրներ։ Երևի իրանք պ. պ. բանախօսներն էլ կը յանգեն այս եզրակացութեան, երբ ման գան և աչքով տեսնեն Թիւրքահայի ստորացած վիճակը։ Ուր մնաց, որ հայ ազգային կուլտուրային սպառնացող այդ «վտանգը» ուշ կամ կանուխ պիտի ծայր տայ նաև Թիւրքահայաստանում [illegible] ևս, երբ երկաթուղիները շինվեն, յա[illegible]րութիւնը սերտանայ Եւրոպայի հետ։ Այդ «վտանգը» այսօր Կ. Պոլսում կայ արդէն։ Ազգ. կեանքից օտարացածների թիւը Կ. Պոլսում այնքան էլ պակաս չէ Թիֆլիսից։

Կուլտուրան հայրենիք չունի։ Այս խօսքը լայն մտքով պիտի ըմբռնել։ Փակել աչք ու [illegible] նել անասունին յատուկ մի վիճակ՝ նպատակ դնելով միայն՝ չը վտանգել մեր ազգային «կուլտուրան»—դա բանաւոր չէ։ Թիւրքահայի այս վիճակում, ու թէկուզ ինչ-որ ռեֆորմներով օժտված Թիւրքահայաստանում ևս չէ կարող ապրել ու զարգանալ որևէ կուլտուրա։ Ինչ էլ որ լինի, ռեֆորմները ունենալու են կարկատանի բնոյթ։ Հայ ինտելիգենցիայի այն շրջանները, որոնք կողմնակից են Թիւրքահայի վիճակը ռեֆորմներով բարւոքելու, հազում են և մաշում էլի հին տրադիցիաներ, բայց նոր մոտիվներով։ Մի ժողովուրդ, ու այդ էլ հայի նման մի ժողովուրդ պէտք է առաջնորդվի բէալ անկնկալութիւններով, հնչուն փաստերով։ Տրադիցիաները մեզ հասցրին անել դրութեան, կորստի։

Աւելի լաւ է ապրել որպէս ոչ-հայ, ու օգտակար լինել ընդհ. մարդկութեան և ապրել համաշխարհային կուլտուրայով, քան շան կեանք քարշ տալ «հայկական» խրճիթախոռոններում յանուն հին տրադիցիաների։

Եթէ այդպէս է անհատների կեանքում, թող լինի և ժողովուրդների կեանքում։

Քաւրմ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԵԾ ՀԱՐՑԸ

Մի տեսակցութիւն

Մինչդեռ Թիւրքիան, շատ օգտվելով բուլղարական քաղաքի իրան նպաստաւոր պատեհութիւնից, անսպասելի թափով հետամուտ է լաւացնել իր դիրքը Եւրոպայում, ճիգ է անում Ասիայում հաւատալի կացնել իր բարենորոգչական եռանդը։ Պետութիւնները պէտք է տեսնեն, որ իրաւ Թիւրքիան մտադիր է վերջապէս իր ասիական սահմաններում հայերին գոհացնել։ Նա աշխատում է ցոյց տալ աշխարհին, որ Թիւրքիայի մնացորդը բաժին-բաժին անելու կարիքը դեռ ամենևին գոյութիւն չունի։ Նրա կէտ նպատակին ռուսական հիւսիսն է, որի քաղաքագիտական հաշիւների մէջ հայերի դժգոհութիւնը մի կարեւոր ազդակ է ներկայացնում։ Ի մօտոյ դատարանները կը շատանան Հայաստանում, ժանդարմէրիան կը լաւացվի, մինչ Թալէաթ-բէյի կողմից հայոց պատրիարքին ընդարձակ ապահովութիւններ են տրվում, օտարերկրեայ ընդհանուր վերատեսուչներ են կարգվելու։ Թիւրքիան ակներև ճգնում է իր ասիական կալուածքներից հեռու պահել իր գոյութեանն սպառնացող տագնապը։ Այս պարագայում խիստ ուշագրաւ է հայեացքը մի կարկառուն հայ անձնաւորութեան, մի հայ իշխանի, որ պատկանում է Ռուսաստանի բարձր արիստոկրատութեանը և որ առժամապէս կանգ է առած Վիէննայում։ Իշխանը աւստրիասէր է ճանաչված և ամենայն տարի մի քանի ամիս անց է կացնում Աւստրիայում։ «Reichespost»-ի մէկ ներկայացուցչին նա այդ խնդրի շուրջը հետևեալն է արտայայտել.

— Հայկական խնդիրը երկու ձև ունի. մէկը հայերից բնակված և Ռուսական Հայաստանին սահմանակից վեց նահանգներում, ուր բնակչութեան խիտ զանգուածը հայ է, ապա միւսը Կիլիկիայում և Թիւրքիայի միւս կողմերում, ուր հայերի թիւը նոյնպէս որոշ կշիռ ունի։ Նոյնիսկ եթէ 1878-ին Բեռլինի դաշնագրով խոստացված բարենորոգումները հաւանութիւն գտած և վեց մեծ պետութիւնների վերահսկողու-

թեան տակ գործադրութեան ընդունված լինեն, դարձեալ ոչ մի լաւ արդիւնքի հասցնելու չեն, քան այն՝ ինչ որ Մակեդոնիայում տեղի ունեցաւ Բօմարջէի պայմանագրութեան և առհասարակ ամբողջ Թիւրքիայում հրամանագրված վճիռներից այս կողմ։ Երբ ես այժմ ազատ առարկայական դիտակէտից եմ նայում խնդրին, գտնում եմ ըստ իմ հայեցողութեան, որ հայկական խնդրի իրական և գործնական լուծումը կարող է միայն տեղի ունենալ վեց նահանգների պարզօրէն Ռուսաստանի հետ կցումով։ Դա է բնականը և ժամանակով անհրաժեշտութիւն է դառնալու, որովհետև բարենորոգութիւնները առանց իրական արդիւնքի ոչ այլ ինչ են բերելու, բայց եթէ խառնակութիւն Հայաստանում և վախճանական բաժանումն Թիւրքիայի։ Թող որ այդպիսի միացումը համապատասխան է Ռուսաստանի հայերի համակրութեանը, և մտածում եմ, որ չեմ սխալվում, եթէ աւելացնեմ՝ նաև Թիւրքիայի հայերի։

— Բարձրապատի՛ւ, ինչն է թոյլատրում ձեզ հաւատալու, որ այդ իղձը համապատասխանում է Թիւրքիայի հայերի ըղձին։

— Հիմքը պարզ է։ Ռուսաստանում հայերը վայելում են նոյն իրաւունքները, ինչ որ շնորհված է ռուսական ազգերին։ Մենք տնտեսական և քաղաքական տեսակէտով կարող ենք ազատ բարգաւաճել, և այդ զարգացման իրականութեան վկայութիւնն այն է, որ հայերի թիւը Կովկասում 30 տարվայ ընթացքում եռապատկվել է։ Այսօր Կովկասում 1.636,636 հայ կայ։ Այդ ազգաբնակութիւնից երեք-քառորդը հողագործ դասին է պատկանում, որի վրա է յենվում ամբողջ հասարակական կուլտուրան և որը վայելում է իր աշխատանքի պտուղը, մինչդեռ Թիւրքական հողագործ հայերի 80%-ը մատնված են բռնաբարութեան և իրանց բարիքի յափշտակութեան, այնպէս որ թողնում են իրանց հողն ու ջուրը և գաղթում։ Վերջին ամիսներից մէկում դէպի Նիւ-Եօրկ վտարանդի գնացող հայերի թիւը հասաւ 1500-ի։

— Կարծում չէ՞ք, բարձրապատիւ, որ երկաթուղիների և հանքերի նորանոր շահագործութեամբ հայերը Թիւրքիայում մի օրինակելի և օգտակար դեր կարող են խաղալ։

— Ես այն հայեացքին եմ, որ մէկը Թիւրքիայում մի կանոնաւոր տնտեսական դիրք կազմել կարող չէ, որովհետև մեծ պետութիւնների մրցակցութիւնը հակառակ շահեր է ծնեցնում, որից հայերն էլ են վնասվելու։ Ինչ վերաբերում է Կիլիկիային և Թիւրքական միւս գաւառներին, ուր հայերի ազգաբնակութիւնը բնակչութեան մի նշանակելի մասն է կազմում, բարեկարգութիւնները անկասկած օգտաբեր են, քան բնաւ ոչինչ արված չը լինէր, որքան հայերի, այնքան էլ նոյնպէս միւս բնակիչների և Թիւրքիայի միացած մասի գոյութեան համար։

— Հակասութիւն չէ՞ք նկատում այդ երկու լուծումների մէջ։

— Ոչ։ Հայոց բաղդի համար հարցին այդպէս դարձուածք տալը պետութիւնների հաւասարակշռութեան սկզբունքը հաշւի առնելու առաւելութիւնն ունի։ Որովհետև այլ ես գաղտնիք չէ այսօր, որ, եթէ Ռուսաստանն իր կենսական շահերն ունի վեց նահանգներում, Աւստրիան և մանաւանդ Գերմանիան Կիլիկիայում, ֆինանսական և առևտրական ծանրակշիռ շահերն ունեն, որպիսիք արտայայտվում են Բաղդադի երկաթուղային ձեռնարկութեան մէջ և բնականապէս քաղաքական իրաւունքներ են ձեռք բերել տալիս նրանց համար։ Եւ ամեն հակասութիւն չքանում է, երբ մենք որպէս պայման կը դնենք բարենորոգութիւնների մի լաւագոյն երաշխաւորութիւն Կիլիկիայում, այսինքն՝ որ այդ բարենորոգութիւնները երկու մեծ պետութիւնների, այն է երկու դաշնակիցների՝ Գերմանիայի և Աւստրիայի վերահսկողութեան տակ դրված լինեն, որով սրանք իրանց ազդեցութեան շրջանը Արևմուտքում իրանք կը սահմանեն, որպէս օրինակ Ալբանիայում։

— Բարձրապատիւ, ծրպէս էք արժան տեսնում, որ մարդ եւրոպական համակրութիւնը շրջէ դէպի հայկական հարցը։

Ու՝ նորին վսեմութիւնը ժպիտը շրթունքին և լաւատեսութեան հմայքը աչքերում պատասխանեց ինձ գոհունակ դէմքով.

— Եւրոպան սկսած է շահ տեսնել հայկական հարցում։ Մամուլը ամբողջ Եւրոպայում է զբաղված և համարեա բոլոր խորհրդարաններում խօսք է լինում այդ մասին, բացի, ափսոս, աւստրիականից։ Ձեզ էլ ինչ ասեմ Ռուսաստանի մասին, որը մի պատմական պաշտօն ունի իր սրտին շատ մօտիկ։ Սակայն նկատառութեան արժանի մի շրջում է կատարված, այն՝ որ Գերմանիան, որը ամենևին չը յուզվեց 1895—1896-ին և 1909-ին (Ադանայում) տեղի ունեցած եղեռնագործութիւններից ու կոտորածներից, այսօր մեծ շահագրգռութիւն է երևցնում Հայաստանում իրագործվելիք բարենորոգումների խնդրում։ Ապագան շատ աւելի լի է լաւ յոյսերով, քան անցեալ թախծալից 30 տարիները։ Մենք շնորհակալ պէտք է լինենք նաև աւստրիական մամուլից, որ մեզ՝ հայկական հարցի համար Թիւրքիայում՝ սիմպատիա է նուիրում և առանձնապէս «Reichespost»-ին։ Ամփոփում եմ խօսքս, որ վեց մեծ պետութիւնների միջազգային կոնտրոլով մենք երբեք չենք շահի այն, որով բարելաւենք վիճակը այդ քրիստոնեայ և քաղաքակիրթ ազգի, որ հեծում է Թիւրքական լծի տակ։ Նրանք, որոնք այդ միջազգային վերահսկողութիւնից բարի արդիւնք են սպասում, միայն ցնորք ու պատրանք կունենան բաժին։ Մի բան է միայն մնում, որ ունի արժէք, շահերը շրջանների բաժանելը, մի շահաշրջան՝ որ Ռուսաստանին է վերաբերում, միւս կողմից մի շահաշրջան՝ որ վերաբերում է միւս երրեակ դաշնակցութեանը։

(«Reichespost»)

ՀԱՅԵՐԸ ԿԻԼԻԿԻԱՅՈՒՄ

Մօտ ժամանակներս Պոլիս է վերադարձել Պետերբուրգի պօլիտեխնիկական ինստիտուտի ուսանող Միքայէլ Ցիցիկեանը, որ գնացել էր Կիլիկիա տեղական հայ ազգաբնակութեան տնտեսական վիճակն ու կենցաղը ուսումնասիրելու համար։

Ցիցիկեանը, «Баку» լրագրի թղթակից Դէվօյի ասելով, ներկայացել է Արշարունի պատրիարքին և իր հաւաքած նիւթերը դրել նրա տրամադրութեան տակ։

Մի շարք ուշագրաւ տեղեկութիւններ կան այդ նիւթերի մէջ։

Տարիներից ի վեր թիւրք կառավարութիւնը ջանք է թափում պակաս ներկայացնելու հայերի թիւը։

Կառավարութեան հաշւով՝ Կիլիկիայի հայերի թիւը աւելի չէ 100 հազարից, որ կազմում է Կիլիկիայի ամբողջ ազգաբնակութեան մի ութերորդ մասը։

Պատրիարքարանի հաւաքած տեղեկութիւնները վերջերս հայերի թիւը հասցնում են 411,062-ի։

Ադանայի սանջակ	3,235	հոգի
Սիս-Կօզանի սանջակ	5,600	»
Հաջըն-Կաբա	26,480	»
Կարս-Բազար	5,645	»
Ֆէկէ (Վահկա)	4,948	»
Օսմանիէ-Սանջակ	9,832	»
Բախչէ-Կազա	560	»
Ջիհան (Համիդիէ)-Կազա	886	»
Երգինի-Սանջակ	750	»
Ումրանիէ (Դէօրթեօլ կամ Զօք Մարզվան)	12,300	»
Վարպուգ	15,000	»
Մերսին-Սանջակ	3,840	»
Դարսոն	2,250	»
Հալէպ-Սանջակ	9,870	»
Այնթապ	36,000	»
Քիլիս	7,966	»
Անտիոք	8,821	»
Բելէն	8,000	»
Ալեքսանդրետտ	6,370	»
Սուետիա	1,600	»
Քեսաբ	13,450	»
Մարաշ-Սանջակ	31,560	»
Զէյթուն	22,450	»
Կոկիսոն	10,789	»
Ալբիստան	5,830	»
Ուրֆա-Սանջակ	32,600	»
Գրամկլա (Ռում-Կալէ)	1,460	»
Բիրեջիկ	1,500	»
Կիւրին	10,000	»
Ուլաշ	4,500	»
Դարենդէ	4,060	»
Աչօղի	2,500	»
Մալաթիա-Սանջակ	35,000	»
Բէհեզնի	8,600	»
Ադիաման	12,040	»
Վօզգաթ-Սանջակ	28,500	»
Ընդամենը	411,062	հոգի

Ցիցիկեանի հաշւով հայերի թիւը հասնում է 388,600 հոգու, որ Կիլիկիայի ընդհանուր ազգաբնակութեան մի երրորդից աւելին է կազմում։

Համեմատելով այդ թւերը մենք տեսնում ենք, որ պատրիարքարանի և Ցիցիկեանի տուած թւերի մէջ տարբերութիւնը քիչ է և հաւանօրէն Կիլիկիայի հայերի թիւը ներկայումս 400,000-ից պակաս չէ։

Ուրեմն կառավարութիւնը ըստ իր հինաւուրց սովորութեան դիտաւորեալ կերպով իջեցրել է 400 հազարը՝ 100 հազարի։

Մանաւանդ որ դեսպանութիւնները մշակում են Հայաստանի բարենորոգումների ծրագիրը և նրանց պէտք են ստոյգ թւեր։ Եւրոպական պետութիւնները և պատրիարքարանը զուգընթացաբար կազմում են ստոյգ ստատիստիքական աղիւսակ հայերի թւի մասին։ Ահա կառավարութիւնն էլ տալիս է իր տեղեկութիւնները։

Պակաս ուշագրաւ չէ նաև հայերի դրութեան պատկերը։

Նախ Ադանայի ջարդից յետոյ թիւրքերը խլել են այդ շրջանի հայերի հողերը, ոչնչացրել հայ գիւղերը և նրանց տեղ բնակեցրել թիւրքեր։

Ամենահարուստ շրջանը Սիսն է, որ բռնում է 8200 քառ. կիլոմէտր տարածութիւն կամ թիւրքական հաշւով 430,000 դէօնիւմ (1 դէօնիւմը=900 քառ. մետրի), որից պիտանի հող մօտ 315 հազար դէօնիւմ է, միայն 10,000 դէօնիւմն է հայերի ձեռքում, 100,000-ը ուրիշների ձեռքումն է, իսկ 115 հազարը կառավարութեան ձեռքում, որը և բաժանում է Եւրոպական Թիւրքիայից եկած մահմեդական գաղթականներին ու օտարերկրացիներին։

Ֆրանսիացիները և, մանաւանդ, գերմանացիները օսմանեան բանկի միջոցով գնում են հայերի ու կառավարութեան հողերը, շինում են գործարաններ, մտցնում են կատարելագործված երկրագործական գործիքներ և այլն։

Առևտուրը մինչև կոտորածը հայերի ձեռքումն էր, կոտորածից յետոյ հետզհետէ անցաւ օտարերկրացիների ձեռքը։ Օրինակ, Ադանայում վերջին ժամանակներս բացվել են մի քանի գործարաններ, որոնցից ամենամեծը գերմանական է, 40,000 թիւրքական լիրա դրամագլխով։

Աւստրական գեղեցիկ ապագայ է խոստանում այդ հարուստ տեղին, և Գերմանիան ամեն ջանք թափում է հովանաւորելու հայերին, որ տեղական միակ կուլտուրական տարրն է, որպէսզի նրանց միջոցով ընդարձակէ իր շուկան և ուժեղացնէ իր ազդեցութիւնը։

Սարսափելի դրութեան մէջ են գտնվում Կիլիկիայի հայ դպրոցները։ Ազգաբնակութեան մէջ ձգտում կայ բարելաւել դպրոցական գործը, բարձրացնել ազգաբնակութեան կրթական մակերևոյթը, բայց միջոցներ չը կան, չը կան և լաւ ուսուցիչներ։

Ադանայի ազգային դպրոցում սովորում են 688 տղաներ 10-ամեայ դասընթացով. օրիորդաց դպրոցում սովորում են 515 աղջիկ վեցամեայ դասընթացով։ Մանկական-պարտէզում՝ 170 երեխաներ 3-ամեայ դասընթացով։ Այդ երեք դպրոցների բիւջէն կազմում է 1800 թիւրքական լիրա, որից 500 լիրա մտցնում են, իբրև ուսումնավարձ, սովորողները, մնացեալ մասը հոգացվում է թեմական միջոցներից։ Այդ երեք դպրոցը ունեն 1 տեսուչ, 24 ուսուցիչ և 22 վարժուհի։ Ուսուցիչների և վարժուհիների միջին ռոճիկն է 150 ռուբլի տարեկան, իսկ գիւղերում՝ 60—80 ռուբլի։

Միւս գիւղական դպրոցներում տարեկան ռոճիկը հասնում է 5—6 ռուբլու։

Հայերի ահագին մեծամասնութիւնը խօսում է թիւրքերէն։

Միայն նոր սերունդի մէջ նկատվում է ձգտում հայերէն խօսելու։

Կիլիկիայից համեմատաբար քիչ են գաղթողները։

Բալկանեան պարտութիւնից յետոյ Կիլիկիայի հայկական վիլայէթները լցվել են չերքէզ ու քիւրդ փախստականներով։

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

29 յուլիսի

Բելգրադ.—Թնդանօթային 101 գարկերը աւետեցին Բուխարեստի դաշնագիրը ստորագրելու մասին։ Քաղաքը դրօշակներով զարդարված էր, երեկոյեան տեղի ունեցաւ հրավառութիւն։ Հին ու Նոր Սերբիայի բոլոր տեղերից ստացված են շնորհաւորական հեռագիրներ։ Յունաստանից, Ռումինիայից և Չերնօգորիայից ստացվել են պաշտօնական շնորհաւորութիւններ։

—

Ցետինիէ.—Հաշտութիւն կնքելու լուրը ընդհանուր ցնծութիւն պատճառեց։ Ժողովուրդը ոգևորված ցոյց արեց արքայական պալատի և յունական ու սերբիական դեսպանատների առաջ։

—

Ուսկիւբ.—Հաշտութիւն կայանալու պատճառով սերբիական գլխաւոր բանակի վօէվօդա Պուտնիկը գնաց Բելգրադ։ Նրան փոխարինում է իր օգնական գեներալ Միշիչը։

—

Սօֆիա.—Մամուլը միաձայն յայտարարում է, որ բուխարեստեան դաշնագիրը իր արդի ձևով անկասկած առիթ կը լինի յուզումների շարունակվելուն Բալկաններում. Նրանցից կարելի է խուսափել միայն ուղղելով Բուխարեստում գործված անարդարութիւնը։

Դաշնագիրը պարտաւորեցնում է Բօլգարիային առաջինը արձակելու զէնքի կանչված զօրքերը, չը նայելով թիւրքերի Թրակիայում լինելուն։ Թիւրքիան շարունակում է կենտրոնացնել իր զօրքերը, որոնց թիւը հասնում է 200,000-ի։ «Միր» թերթը քննելով դաշնագրի պայմանները, ասում է. «Ազատագրական պատերազմի հետևանքները, որի ժամանակ բօլգարները մեծ զոհեր կրեցին, այնպէս են, որ բոլոր ազգութիւնները՝ ալբանները, կուցօվալախները, թիւրքերը, յոյները, սերբերը հնարաւորութիւն են ստանում ազգային զարգացման համար, միայն բօլգարներն են զրկված այդ հնարաւորութիւնից և դատապարտված ոտնահարման»։

—

Սօֆիա.—Մինիստրների խորհուրդը որոշեց արձակել զէնքի կանչվածներին։ Տաճարում Ֆերդինանդ թագաւորի և Էլէօնօրա թագուհու, մինիստրների և ժողովրդի խուռն բազմութեան ներկայութեամբ հոգեհանգիստ կատարվեց պատերազմում ընկածների և գոհացողական մաղթանք հաշտութիւն կնքելու համար։ Տաճարից դուրս գալիս ժողովուրդը օվացիաներ արեց թագաւորին։

—

Բելգրադ.—Մայր տաճարում թագաւորի, Գէորգի արքայորդու, մինիստրների, ռուսական, ռումինական և յունական միսսիաների ներկայութեամբ հանդիսաւոր մաղթանք կատարվեց։ Նոյնանման մաղթանքներ տեղի են ունեցել թագաւորութեան բոլոր եկեղեցիներում։

—

Բուխարեստ.—Մայորեսկուն շնորհաւորական հեռագիր է ստացել հաշտութիւն կնքելու համար արտաքին գործերի մինիստր Սազօնովից։

—

Սօֆիա.—Հրատարակված է Ֆերդինանդ թագաւորի հրամանը ուղղված զօրքերին։ Թագաւորը յիշեցնում է այն յաղթութիւնների մասին, որ տարել են Թիւրքիայի դէմ մղած պատերազմում։ Այդ պատերազմը պսակվեց բալկանեան զէնքի յաղթանակով. բօլգարական զօրքերը աշխարհք ապշեցրին իրանց անվեհերութեամբ և կարգապահութեամբ յարութիւն տալով բօլգարական հին թագաւորների փառքը։ Ապա ասում է. «Զինուորներ, այն մօմենտին, երբ դուք պէտք է վերադառնայիք ձեր յարկը, մեզ վրա պայթեց մի նոր պատուհաս։ Մեր դաշնակիցները, որոնց հետ մենք դաշինքներ էինք կապել, միտք դրին դաւաճանել մեզ և խլել մեզանից այն, ինչ որ մենք ձեռք էինք բերել տասնեակ հազարաւոր հերոսների արեան գնով։ Հարկադրված մեր նախկին դաշնակիցներից, մենք ստիպված էինք, հակառակ մեր ցանկութեան, վերսկսել ծանր կռիւը։ Նա աջողութեամբ կը վերջանար, եթէ չը նախատեսված քաղաքական հանգամանքները չը ջլատէին մեր ոյժերը։ Նեղվելով ամեն կողմից, մենք հարկադրված եղանք ստորագրել Բուխարեստի հաշտութիւնը։ Մեր հայրենիքը անկարող էր կռիւ մղել հինգ հարևանների դէմ, այլապէս կը կորցնէր բոլորը։ Քայքայված և ուժասպառ, բայց ոչ յաղթված, մենք ստիպված էինք խոնարհել մեր փառքով պսակված դրօշակները լաւագոյն փառաւոր օրերի ակնկալութեամբ։ Զինուորներ, այժմ, երբ դուք հեռանում էք ձեր հերոսական գնդերի շարքերը, սրբազան պարտականութիւնս եմ համարում Բօլգարիայի անունից իմ խորին երախտագիտութիւնս յայտնել ձեզ այն բոլոր զոհաբերութիւնների, տառապանքների ու պատերազմների համար, որը դուք կրեցիք այդ վիթխարի պատերազմում։ Թող վարձատրէ ձեզ Տէրը ձեր բոլոր արածների համար։ Պատմութիւնը և գալոց սերունդը կարապետէ ձեր դատավճիռը. կը գնահատի ու ոսկի տառերով կարձանագրի ձեր մատուցած ծառայութիւնները հայրենիքի առաջ։ Պատմեցէք ձեր զաւակներին ու թոռներին բօլգար զինուորի անվեհերութեան մասին, պատրաստեցէք նրանց ի կատար ածելու ձեր սկսած փառաւոր գործը»։ Վերջում թագաւորը հրաժեշտ է տալիս իր քաջ զինուորներին, թանգագին աշխատակիցներին։

—

Ռէկա.—Ալբանական նօտաբլ Կադրիէմին-բէյը, որ դիմադրում էր Սկիւտարին պաշարված ժամանակ, «Րէյչ-կէնօվինում» գրում է, որ ապագայ ալբանական իշխանի կառավարութիւնը տևական չի լինի, նա իրան կարող է բաղդաւոր համարել, եթէ խուսափի դաշոյնով սպանվելուց։ Ալբանները համոզված են, որ իշխանի կառավարութեան ներքոյ անսահման ազատութիւն կը ստանան, հարկեր չեն վճարի, որ չի լինի և ոչ մի օրէնք։ Ալբանական նոր կառավարութիւնը չէ կարող երկրի մէջ կարգը վերականգնել։

ՄԵԾԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԴԷՊՔԵՐԸ
(ԼՐԱԲԵՐԻ ՄԸ ՑՈՒՑԱՏԵՏՐԸ)

—o—

Երեւոյթներ ու խորհուրդներ

II

Կ. Պոլիս, 18 յուլիս

Երիտասարդ Թիւրքերու ամենէն տկար կողմը դրամն է։

Ելմտական ճնշումը կրնայ մեծ ազդեցութիւն ունենալ, սակայն կատարեալ յամառութեամբ կը սակայ Իթթիհատը և գրեթէ հրաշք կը գործէ—պէտք է խոստովանիլ—առանց դրամի պատերազմ մղելով։ Շատ մը բաներ ծախեցին, մենաշնորհներ տուին, սակայն գէթ կրցան առօրեայ ծախքերը հայթայթել։

Պետական պաշտօնեաները ճիշդ չորս ամիս է, որ ամսական չեն առած։

Կառավարութիւնը ծխախոտի րէժիին պայմանաժամը 15 տարի երկարաձգելով մէկ և կէս միլիոն ոսկի ձեռք պիտի բերէր և ասով ամսական մը պիտի տար։ Ամեն բան վերջացած էր, երբ այս խնդիրը ելաւ և րէժին, որ ֆրանս-անգլիական ձեռնարկ մըն է, վճարումը յետաձգեց, և ամսականը կրկին մնաց անվճար։ Պաշտօնեաները երթեւեկի ծախքեր ընելու իսկ անկարող դարձած են, ուստի կառավարութիւնը ապաւիկ շոգենաւի և տրամվուէյի ընկերութիւններէն քանէներ առնելով կուտայ պաշտօնեաներուն՝ ապագային հաշւուելու համար անոնց ամսականներուն հետ։

Այս ճգնաժամային վայրկեաններուն, սակայն, կառավարութիւնը կը գտնէ միջոցներ դրամ ճարելու, պատերազմական ծախքերու համար։

Էդիրնէն ամրացնելու համար շարունակ շինարարական փոխադրութիւններ կը կատարուին։ Կ. Պոլսոյ փուռերէն մեծագոյն մասը այս միջոցիս ի հաշիւ կառավարութեան կը պատրաստեն մեծաքանակ պաքսիմատ, որ պիտի ղրկուի Էդիրնէ, նոր պաշարման մը հաւանականութեան դէմ։ Այնպէս որ, այսօր որոշ իրողութիւն միայն մէկ հատ կայ և այն ալ սա է, թէ Թիւրքերը որոշած են դիւանագիտական բանակցութիւններով տեղի չտալ և միայն զէնքի զօրութեան առջև խոնարհիլ։

Այս պարագան ճշդելէ յետոյ, դիտելի է, որ մինչև հիմա՝ դիւանագիտութիւնը որոշ ձեռնարկ մըն ալ չըրաւ։

Բարեկամաբար (!!!) մի քանի պետութիւններ խորհուրդ տուին Թիւրքիոյ անպաշտօն կերպով՝ Միդիա-Էնոսը չանցնիլ։ Անցնելէն յետոյ գրեթէ ուէ ձեռնարկ չէ եղած։ Քանի մը օր սպասուեցաւ, որ հաւաքական դիմում մը պիտի կատարուի, սակայն այդ տեսակ դիմում մը չկատարուեցաւ։ Այս յապաղումը... կամ անհամաձայնութիւնը մեծապէս քաջալերական էր Բ. Դրան համար, որ Եսկուիթի, սըր Էդուարդ Գրէյի, լորդ Մօրլիի յայտարարութիւնները նկատեց... անգլիական բլըֆ կամ բալօններ...։

Հետևաբար, երևոյթներէն դատելով, երբեք վրդովուելու պատճառ չունէր Բ. Դուռն եւրոպական ներդաշնակութիւն բռնած վեցպլուխ վիշապէն, որ աւելի խամաճիկ մըն էր, քան, թէ իրական զօրութիւն մը։

Կը մնայ միայն Բուլղարիա, ուղղակի շահագրգռուող պետութիւնը, և բալկանեան միւս փոքր պետութիւնները, որոնց ուղղութիւնը դեռ չէ ճշդուած։

Առանց վճռական եզրակացութեան մը գալու՝ կարժէ, որ մի քանի դարձեալ դիտելի երևոյթներ երևան հանուին... այս պետութեանց ընթացքին մէջ։

Նախ՝ դիտենք, թէ ինչ ըրաւ Բուլղարիա։ Երբ իր երբեմնի զինակիցներուն հետ պատերազմի բռնուեցաւ, կատաղօրէն կռուեցաւ անոնց դէմ։ Երբ Թիւրքերը և ռումանները իր երկու կողմերէն ճնշել սկսան, Բուլղարիա անմիջապէս տարբեր քաղաքականութեան մը յարեցաւ. սահմանափակել կռիւը և շահիլ իր վրայ ճնշողները։ Կարելի չեղաւ շահիլ Ռումանիան և Թիւրքիան՝ զիջումներ ընելով։

Բուլղարիա անմիջապէս գրեթէ զինաթափ եղաւ։ Գոհացուց կատարելապէս Ռումանիան, որուն բանակներուն դէմ մէկ գնդակ իսկ չէր պարպած բուլղար զինուորը, և ռուսան պետութեան միջնորդութեամբ յանձնառու եղաւ իրաւախոհութեան մը գալ իր թշնամիներուն հետ։

Բուքրէշի ժողովը, որ գումարուիլ սկսաւ, այս բանակցութիւնները ի կատար ածելու կոչուած է։ Միակ երևոյթը, որ մեզի կը շահագրգռէ, այս դէպքին մէջ Բուլղարիոյ այլ ևս Թիւրքիոյ հետ բանակցելէ դադրած ըլլալը և նոյն իսկ Էդիրնէի համար համայն աշխարհի բողոքելը և Էդիրնէէն օսմ. բանակի դուրս հանուիլը պահանջելն է։ Եթէ Եւրոպա այս բանը չկարենայ ընել, Բուլղարիա, բնական է թէ, ինքը մինակը պիտի ընէ կամ դաշնակիցներու օժանդակութեամբ ընելու պիտի աշխատի, և ոչ ոք պիտի կարենայ արգիլել իր այս ձեռնարկը։ Այս պարագային ո՞վ պիտի ըլլայ Բուլղարիոյ հաւանական դաշնակիցը։

Շատ որոշ կերևայ, թէ բալկանեան պետութիւններէն պիտի ըլլայ այս օժանդակութիւնը և կամ բոլոր անոնց հաւաքական ամբողջութենէն։

Ռումանիա՝ Թիւրքիոյ բարեկամ ճանչցուած էր մինչև հիմա, սակայն վերջին դէպքերուն մէջ անիկա խնամակալի մը դեր ստանձնեց բոլոր բալկանեան պետութեանց մէջ իր տակաւին թարմ 600,000 սուիններով ասպարէզ գալով և ոյժի մը յենած իրաւարարութեան ձեռնարկելով։

Բուլղարիայէն իր պահանջածը ստանալէ յետոյ, հիմա անիկա չի թողուր, որ Բուլղարիա բոլորովին ընկճուի դիւանագիտական փորմիւլայի մը համաձայն «բալկանեան հաւասարակշռութիւնը պահպանելու համար»։

Եւ արդարև, այսպիսով գեղեցիկ դեր մը կը կատարէ բալկանեան պետութեանց ներքին խնդիրները կարգադրելով։ Սակայն Բուքրէշի ժողովը, որ Ռումանիոյ վարչապետին նախագահութեան տակ կը գումարուի, առանց Թիւրքիոյ մասնակցութեան կը գումարուի, բան մը, որմէ կը հասկցուի, թէ բալկանեան պետութեանց շարքին մէջ չի համարուիր Թիւրքիան, որ անոնց հետ, մանաւանդ անոնցմէ մէկուն—Բուլղարիոյ—հետ կարգադրելի ծանրակշիռ խնդիր մը ունի։ Ռումանիա ոչ միայն Բ. Դրան մասնակցութեան առաջարկը մերժեց, ոչ միայն ընդդիմացաւ անոր, այլ Կարոլ թագաւոր հեռագիր մը քաշելով սուլթանին՝ Միդիա-Էնոս գիծէն անդին թիւրք բանակին ըրած առնձգութիւնը դատապարտեց ու այպանեց։

Ուրեմն Ռումանիա իր 600,000 սուիններով «բալկանեան հաւասարակշռութեան» հոգածութիւն ցոյց տուած մէկ պահուն անոր դէմ բռնաբարութիւն մը կը նկատէ Թիւրքական առաջխաղացութիւնը և կրնայ ի հարկին այդ «հաւասարակշռութեան» համար ի սպաս դնել իր 600,000 սուինները, օժանդակելով Բուլղարիոյ, որ վերստին գրաւէ Էդիրնէն և Կըրկ-Քիլիսէն։

Գալով Յունաստանի և Սերբիոյ՝ այս եր-

կու պետութիւնները Բուլղարիոյ հետ Թըշ-նամանալէ յետոյ՝ պահ մը ուզեցին սիրաշահիլ Թիւրքիան և բանակցիլ անոր հետ, նոյնիսկ խոստում տալով անոր, թէ Թրակիայի՝ Թիւրքերու կողմէ գրաւման դէմ առարկութիւն չպիտի ընեն։

Բ. Դրան մէջ խաբուեցան այս խնկարկութիւններէն և օգտուիլ ուզեցին այս խնդրանքէն։ Սակայն կերևայ թէ իրենց դէմ խաղ մըն էր եղածը, վասնզի Բուքրէշի հաշտութեան ժողովի բացուած օրը դեռ վերջնական դաշնագիրները չեն ստորագրուած և ընդհակառակը ըլլալով Սերբիա և Յունաստան յայտնապէս յայտարարած են, թէ իրենք երբէք համամիտ չեն Թրակիան Թիւրքիոյ ձգուելուն, վասնզի այդ հողաբաժինը Բուլգարիոյ չէր Թողուած, այլ հաւաքաբար իրենց ամբողջութեան։

Այս կարգախօսը անշուշտ աւելի բարձր շրջանակէ մը ներշնչուած էր և բանաձև մըն է, որ կրնայ դարձեալ միացնել բոլոր Բալկանները՝ կորսուած իրաւունքը վերստանալու համար։

Այս բոլորը եթէ պատահին, այն ատեն Աւստրիոյ պարտութիւնը կատարեալ պիտի ըլլայ և իր խառնակիչ դերը չարաչար դիմակազերծուած։ Իսկ Թիւրքիոյ վիճակը նոյնիսկ աւելորդ է երևակայել։

Հայորդի

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.
29 յուլիսի

Վիեննա.—Գերմանական կայսրի և ռումինական Թագաւորի միջև տեղի ունեցած հեռագրական փոխանակումների առիթով «Նէյէ-Ֆրէյէ-Պրեսսէն» ասում է. «Այդ հեռագիրները պէտք է համարել ամենակարևոր ցոյցը բալկանեան պատերազմի ամբողջ տևողութեան ընթացքում։ Երբ Աւստրիան վտանգի է դնում իր ամբողջ քաղաքական նշանակութիւնը, որպէսզի Բուլղարիայից հողային որոշ զիջումներ ստանայ, գերմանական կայսրը կշեռքի նժարների վրայ է դնում Գերմանիայի քաղաքային հզօրութիւնը հաստատելու խաղաղութիւնը այն ձևով, ինչ ձևով նրան առաջարկել է և ընդունել Ռումինիան։ Այս վերջին շաբաթը Գերմանիան և Աւստրիան տրամագծօրէն իրար հակառակ ուղղութեամբ են ընթանում։ Ներկայ հեռագիրները պատա-[illegible]

[illegible]

Կ. Պոլիս.—[illegible]

[illegible]

Միլան.—Գործադուլը [illegible]

[illegible]

Բաղդադ.—[illegible] 800 [illegible]

Բարցելոնա.—Գործադուլը [illegible]

ՀԵՌԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
29 յուլիսի

[illegible]

Տօկիօ.—[illegible] կերպ հոգ է տանում Սունյատսէնին և Խուանսինին պահպանելու, որոնց սպանելու համար, լուրերի համաձայն, խոշոր վարձատրութիւն է նշանակված։ «Նիցի-Նիցիի» Թղթակցին Սունյատսէնը ասել է, որ եկել է խորհրդակցելու իր եապօնացի բարեկամների հետ Չինաստանի ապագայ գործերի մասին։

Տօկիօ.—Մակինօն յայտնել է Սէիւկայի կուսակցութեան պատկանող պատգամաւորներին, որ Հարաւային Չինաստանից եկած փախստականներին կառավարութիւնը հովանաւորութիւն ցոյց կը տայ։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԻ ԱՄԱՌՈՑ ԵՒՍ

Անցեալ տարուանից մի նոր ամառոց է հիմնվել Թիֆլիսի մօտ։

Կիրակի օր գնացել էի այցելելու այդ ա-[illegible]

[illegible]

Ա. Փ.

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ

I

[illegible] ւոր լինի առաջադիմելու, Թէ ընդհակառակն մեր անտարբեր վերաբերմունքով պատճառ ենք հանդիսանալու կարապի նման յետադիմելու։ Մտածվա՞ծ են այն միջոցների մասին, որոնցով հնարաւոր լինի դպրոցները բարձրացնելու իրանց կոչման համապատասխան, Թէ ընդհակառակն դպրոցական գործը իր հմայքը պիտի կորցնի հասարակութեան աչքում։

Արդեօք ստեղծվա՞ծ են անտեսական բարեբար պայմաններ, որոնցով կարող և ըստ ամենայնի անձնուէր ուսուցիչները ստիպված չը լինեն իրանց փայփայած ասպարէզից վտարվելու, որ քիչ չափով չէ նպաստում ուսումնական գործի Թուլացմանը։

Ձեռնարկվե՞լ են նորանոր դպրոցների բացմանը և եղածների բարձրացմանը ըստ տիպի, որոնցով հայ ժողովուրդը կապված լինի դպրոցի հետ և սիրի ուսումն ու կրթութիւնը, որից այնքան կախված է հայ ազգի բարեբար վիճակը, Թէ լաւ ականատես են հանդիսացել մի քանի դպրոցների փակմանը և պետականի վերածմանը... Որոշ փոփոխութիւն մտցվա՞ծ է ուսումն. ծրագրի մէջ, որով իւրաքանչիւր աշակերտ աւարտելով ծխ. դպրոցը կարող լինի ընդունվելու Թեմ. դպրոցի համապատասխան դասարանը, Թէ զուր տեղը պէտք է էլի առիթ տանք ծնողներին իրանց երեխաներին ծխ. դպրոցներից հեռու պահելու։ Միօրինակութիւն մտցվա՞ծ է դասագրքերի մէջ, որոնցով հայ ուսուցիչը հնարաւորութիւն ունենայ ծրագրում յիշատակված առանձնակի առարկաները իր ամբողջութեամբ անցնելու և անարդարացի կերպով ծրագրի Թերի անցման դէպքում պատասխանատու չը համարվելու այս ու այն պաշտօնական անձի մօտ։ Արդեօք որոշվա՞ծ են դպրոցական մարմինների փոխ-յարաբերութիւնները և իրաւունքի սահմանները. Նախագծվա՞ծ են իրաւունքի այն նորմաները, որոնցով ընթանալու է իւրաքանչիւր պաշտօնեայ՝ կապված դպրոցական հաստատութիւնների հետ, և ի վերջոյ՝ հոգևոր բարձր իշխանութիւնը կարգադրե՞լ է, որ այսուհետև ապիկար և անջեռնհաս ուսուցիչները տեղ չունենան դպրոցներում. և վերջապէս անցեալ դառն փորձերից խրատված եկե՞լ ենք այն գիտակցութեանը, որ այժմ բոլորովին անհեթեթութիւն կը լինի դպրոցական հարցերում ղեկավարվելու կուսակցական գձուձ հաշիւներով և կուլտուրական հաստատութիւնը դարձնելու կուսակցութեան բոյնը...

Ահա այս և սրանց նման բազմաթիւ հարցեր կային դրված մեր առաջ, որի լուծումը պէտք է սպասէր ամառային ամիսներում, որպէս նախապատրաստութիւն առաջիկայ ուսումն. տարվայ համար կրթական գործը աւելի լաւ հիմքերի վրա դնելու. սակայն ի ցաւ և նոյնիսկ ի զարմանս բազմաց մինչև օրս ոչինչ չէ արված, չը նայած որ դրանք աղաղակող պահանջներ են, որոնց շուտափոյթ պէտք է բաւարարութիւն տրվէր։ Յետ այսու՝ ինչպիսի աջողութեան կարելի է յանդել, քանի որ մենք կարճ ժամանակամիջոցից յետոյ ուզ ենք դնելու դպրոցական շէնքը առանց որևէ բարենորոգումների՝ համապատասխան հասարակական արդի պահանջներին։ Իսկ արդ, քանի որ մեր տրամադրութեան տակ կայ դեռևս մի ամիս, գուցէ և աւելի—որովհետև շատ տեղերում դպրոցական տարին սկսվում է սեպտեմբերի վերջին և յաճախ էլ հոկտեմբերի սկիզբներին—ուստի ցանկալի և անշուշտ անհրաժեշտ է այդքան ժամանակամիջոցը օգտակար կացուցանել դպրոցական մի շարք խնդիրների համար։

Ձենք ասում, որ երկու ամսվայ ընթացքում կարելի է մեծ յեղաշրջումներ անել, բայց այնու ամենայնիւ եթէ այդ չաջողվի, գոնէ այժմ և եթ կարելի է այնպիսի կարգադրութիւններ անել, որ հիմք ծառայեն ապագայի բարեփոխութիւնների համար և երկրորդ՝ դպրոցները այս ուսումնական տարում փոքր ի շատէ կանոնաւորվին։

Հասկանալի է, որ բոլոր խնդիրների նկատմամբ անկարելի է կարճ ժամանակամիջոցում որոշ փոփոխութիւններ մտցնել. սակայն կան հարցեր էլ, որ, Թւում է մեզ, շուտով կարելի է լուծել և պահանջել ի հարկին գործադրել, եթէ միայն նախաձեռնողներ հանդիսանան Թեմական տեսուչներն, ու հոգևոր բարձր իշխանութիւնը նեղութիւն յանձն առնի զբաղվելու դպրոցական հարցերով։ Բայց Թէ ինչպիսի՛ հարցերն են աւելի հրատապ, որոնց պէտք է շուտով բաւարարութիւն տրվի և անպայմանօրէն այս տարվանից գործադրվի, կը մատնանշենք հետևեալ յօդուածով։

Աստ. Վարդանեան

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Գիւղի կեանքի սեւ էջերից

Շնող գիւղ, 25 յուլիսի

Դարձեալ հրդեհ, դարձեալ հասկալից ցորենի հսկայ դէզը այրված-քշված, մոխրակոյտի մէջ հացահատիկները խանձված, շաղ տրված։ Մարդ ամաչում, նախատինք է համարում իրան համար, որ ստիպված է նման դէպքեր արձանագրելու դժբաղդութիւնը ունենալու, դէպքեր՝ որոնք իրանց բնաւորութեամբ վարկաբեկ են անում և Թումանորում մի ամբողջ հասարակութեան կեանքը։ Արդարև, ինչքան պէտք է մարդու մէջ գազանացած լինի կիրքը, որ ամենաաննշան առիթը մասի փաթաթան դարձնելով գնայ և մի քանի րոպէում կրակի կերակուր դարձնի մի ամբողջ հացադէզ, որից մի բազմանդամ ընտանիք սպասում է իր փրկութիւնը։

Իւրաքանչիւր տարի, սիստեմատիկ կերպով, որպէս մարմնացած օրէնք կալոցից առաջ վառում են դէզեր և մնում անյայտութեան մէջ. Նախանցեալ տարի, անցեալ տարի և այս տարի միշտ կալոցը սկսվել է դիզավառութեամբ, և ով կարող է ասել, Թէ մեր գիւղը հանդիսաւոր տօնակատարութեամբ չէ սկսում իր կալոցը... Այս տարվայ տօնակատարութիւնը սկսվեց անցեալ շաբաթ. «Թէզուտ» հանդամասում վառեցին Դանիէլ Քարամեանցի դէզը. այս անգամ էլ դիմեցին խուզարկու շան օգնութեանը, բայց հետևանքը մնաց անորոշ. շունը չը կարողացաւ դէզ վառողին գտնել, Թէև մասամբ մէկ տուն և հաշիւ սկսեց։

Իմ բարի խորհուրդն այն է, որ հասարակութիւնը փոխանակ շների և զանազան անմիտ «յիմաստուների» օգնութեանը դիմելու, աւելի լաւ կանէր, որ ինքը ոչ մի ջանք չը խնայէր սեփական միջոցներով գտնելու այդպիսի հասարակական ցեցերին. դա միջոցներից ամենաարմատականն է։

Եօլչի

Դր. Բալասանեանի յոբելեանը

Բաշ գիւղ, 20 յուլիսի

Այստեղ մի բազմամարդ ժողովում հարց դրվեց Բաշ գիւղում տօնելու Դր. Բալասանեանի գրական գործունէութեան 25-ամեակը, որ լրանում է առաջիկայ հոկտ. 5-ին (1888—1913)։ Նախաձեռնող մարմինը հանդիսանում է մեր «Զրաբաշխ» դպրոցի հոգաբարձ. կազմը. նախագահն է Բ. Տէր-Գրիգորեան (Բաշ գիւղի մասի վարկի ընկ. կառավարիչ), փոխ-նախագահ՝ Բ. Յարութիւնեան (նախագահ հոգաբարձութեան), գանձապահ՝ Զ. ք. Տէր-Յարութիւնեան (գործ. ... ...), քարտուղար՝ Դր. Մկրտչեան, պատուաւոր անդամներ՝ Ս. ք. Մաղաթեան և Բ. Ստեփանեան (տանուտէր Բաշ գիւղի), յանձնաժողովի անդամներ՝ Ա. Մկրտչեան, Ա. Ստեփանեան, Ս. Գասպարեան, Խ. Մուրադեան և Յ. Շահումեան։ Ընտրութիւնը կայանալուց յետոյ յանձնաժողովը անմիջապէս գործի անցաւ։ Երևանում տպագրվում է մի առանձին ընդարձակ կոչ։

Յոբելեանից առաջ, սեպտ. 20-ին, գիւղը բացօթեայ, աղբիւրի ափին տալու է հասարակական ճաշ, ուր նա հանդէս պիտի գայ իր յարգանքը մատուցանելու յոբելեարին, որ իր ուսուցիչն է միանգամայն։ Իսկ հոկտ. 5-ին յոբելեանը տեղի կունենայ դպրոցի դահլիճում։

Յոբելեանին կից յանձնաժողովը կազմում է և մի ֆոնդ՝ յոբելեարի «Հայ գրականութիւն, Հայ հեղինակներ» աշխատութեան հրատարակութիւնն ի կատար ածելու նպատակով։

Տեղեակ

Ընդհարում աւազակային խմբի հետ

Զաքաթալա, 27 յուլիսի

Երէկ գիշեր Բելաքանի անտառում պահակները պատահելով այն աւազակային խմբին, որը մի շարք սխրագործութիւններից յետոյ մօտ մի ամիս առաջ գերի էր տարել պղնձահանքի կառավարիչ ինժեներ Կուլիկովսկիին, խիստ հրացանաձգութեան են բռնվում նրա հետ, որի հետևանքը լինում է այն՝ որ յայտնի աւազակապետ Մուրտուզ-Ալին տեղն ու տեղը սպանվում է, իսկ միւսը Թէև ծանր վիրաւորվում է, սակայն ընկերներին՝ մթութիւնից օգտվելով՝ աջողվում է հեռները տանել։ Յաւելով պէտք է ասել, որ պահակների կողմից սպանվում է Տինով անունով մէկը։

Լոյս այսօր տեղեկութիւն ստանալով՝ մեր շրջանի կառավարիչը անմիջապէս այս առաւօտ մեկնեց դէպքի վայրը։

Մի օր առաջ՝ մեր քաղաքում վաճառականութեամբ պարապող մի Թալեցի Թուրք հրացանի մի գնդակով խփեց սպանեց քաղաքիս հրապարակում իր համագիւղացուն և փորձեց սպանել մի ուրիշին, դարձեալ համագիւղացու։ Զարգործը անյայտացել է. երևի մի նոր շայկա էլ նա պիտի կազմի՝ պակասը լրացնելու համար։

Անասելի շոգեր են անում միգամած. առևտուրը խսպառ կանգ է առել. կենսական մթերքների գները խիստ բարձր են։

Սեպուհ

Տարեկան բերքը Ղրիմի թերակղզում

Կերչ, 12 յուլիսի

Ինչպէս նախ իսկ Թուականէն կը հասկընաք, ներկայիս ամառային տօթագին օրերու մէջ ենք. հոս ալ ուրիշ տեղերու նման հեղձուցիչ շոգերը կը սաստկանան։ Քաղաքիս փափկասուն և գիւղականաց մասը կը քաշուի ամարանոցներ. քաղաք ամայն է. 1—2 շաբաթէն Կերչի շրջակայ գիւղօրէից ցորենի հունձքերը կը լմննան. այս տարուան ցորենի բերքը մանաւանդ աշնան ցանքսերը գոհացուցիչ և լաւ են։ Երկինքը պարգևեց յուսատու և բարեբեր անձրևներ յարմար ժամանակին և պարբերաբար և այս կերպով լիուլի պսակեց մեր չարքաշ հողագործին քրտնաթոր ջանքերն ու աշխատանքը։

Այս տարի Կերչում մրգեղէններն ևս բաւական լաւ և առատ են. Ղրիմի Թերակղզին ինչպէս միւս քաղաքները, Կերչ ևս իր կարգին այգեստան ու մրգաստան քաղաք է. ամեն տեսակ պտուղ կարտադրէ՝ խնձոր, տանձ, սալ, կեռաս, ծիրան և խաղող. մանաւանդ Կերչի ծիրանը նշանաւոր է իր համեղութեամբ և խոշորութեամբ և ամեն տարի մեծ քանակութեամբ առկէ ծիրան կարտածուի Ռուսաստանի մեծ ու գլխաւոր քաղաքները՝ Ռոստով, Խարկով, Մոսկվա և մինչև Պետերբուրգ։

Բանջարեղէնի բերքն այս տարի ոչ այնքան լաւ, առատ կամ գոհացուցիչ է, ինչպէս ուրիշ տարիներ, քանզի այս տարի մայիսի սկիզբներուն ցուրտերն և պաղ քամիները շատ տեղեր բանջարեղէնաց բողբոջները սառեցուցած ու կորուսած են. այդ պատճառով լուբիայի, բադնջանի, պամադօրի և ուրիշ այս կարգի ընդեղէն ու բանջարեղէն բերքեր այս տարի Կերչում նուազ և սուղ են։

Քաղաքին առևտրական շրջաբերութիւնը դարդիս այնքան եռուն և գեռուն հանգամանք մը չունի. քիչ շատ առևտուր կը շարժի միմիայն մրգեղէնի գաղթաբերքի (նըպարեղէն) և գիւղատնտեսական բերքերու (իւղ, պանիր, կաթ և այլն) վրայ։ Միւս առուտուրները բաղդատաբար առ այժմ նուազ ու ցանցառ են. բայց անոնք ալ իրենց շարժելու ու յառաջ ընթանալու ժամանակն ու շրջանն ունին, ուստի խելացի ու փորձառու վաճառականը համբերատար կը սպասէ այդ յաջող և բեղուն օրերուն։

Յ. Խ.

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԹԵՄԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ 75-ԱՄԵԱՑ ՅՈԲԵԼԵԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

Շուշի, 25 յուլիսի

Պատրաստութիւնները եռանդով առաջ են տարվում հանդիսով և շուքով տօնելու տեղիս Թեմական դպրոցի 75-ամեայ յոբելեանը։

Քաղաքումս սկսված է ժողովարարութիւն յօգուտ դպրոցի դրամագլխի։ Դպրոցի 75-ամեայ յոբելեանի առիթով հրատարակված մի բրօշիւրից նկատելի է, որ կազմողը չէ կարողացել ձեռք բերել 1880 և 1881 թ. շրջանաւարտների ցուցակը։ Որովհետև կազմվում է այդ դպրոցի ընդարձակ պատմութիւնը, ուստի բարւոք համարեցի այդ պատմութիւնը գրողի ուշադրութիւնը հրաւիրել, որ 1880 թ. շրջանի աւարտածները սրանք են՝ 1) Աբրահամ Շահրջանեան (առաջաձորեցի), 2) Յովհաննէս Զուլուղեան (շուշեցի), 3) Սարգիս Ղուկիքեխայեան (խնձորստանեցի), 4) Սողոմոն Մելիք-Շահնազարեան (շուշեցի), 5) Վահան Դադայեան (Թաղավարդեցի), 6) Անդրէաս Աբրահամեան (շուշեցի), 7) Դանիէլ Եղիզարեան (տօնին-շէնացի), 8) Խաչատուր Փանեան (բալլուջեցի)։

1881 թ. շրջանաւարտները սրանք են՝ 1) Պետրոս Տէր-Յովհաննիսեան (խնձորստանեցի), 2) Արշակ Տէր-Իսրայէլեան (շուշեցի), 3) Դանիէլ Տէր-Դանիէլեան (փիրջամալեցի), 4) Աբէլ Տէր-Յովհաննիսեան (ագուլեցի), 5) Միքայէլ Գասպարեան (շուշեցի), 6) Յակովբ Ճաղարբէկեան (շուշեցի), 7) Յովհաննէս Յովհաննիսեան (շուշեցի), 8) Յովհաննէս Զաքարեան (Նորագիւղացի)։

Որպէսզի այդ պատմութիւնը ոչ մի կողմով Թերութիւն չունենայ, պարտք համարեցի «Մշակի» միջոցով այդ անունները դնել պատմութիւնը գրողի առաջ։

Շրջանաւարտ

«ԼԱՒ Է ՈՒՇ ՔԱՆ ԵՐԲԷՔ»

Մեծ-Ղարաքիլիսա, 26 յուլիսի

Վերջապէս Մեծ-Ղարաքիլիսա գիւղի հասարակութիւնն էլ գիտակցեց, որ հարկաւոր է Ղարաքիլիսայի բնական գեղեցկութեանը և յարմարութիւններին աւելացնել արհեստական յարմարութիւններ, որպէսզի գիւղը առաջադիմէ և կարողանայ գրաւել մեծ Թւով մարդիկ։

Քանիցս յիշվել, գրվել և գիտվել է, որ Ղարաքիլիսան ունի բնական մեծ յարմարութիւններ՝ հայկական ամարանոց լինելու համար. ունի լաւ զով օդ, կարկաչահոս ձիւնափայլ լեռնային գետակներ՝ իրանց կարմրախայտ համեղ ձկներով, սիզաւէտ և դալար դաշտեր, ստուերախիտ անտառներ. խճուղով և երկաթուղով անմիջապէս միացած է՝ մի կողմից Բաթումի, Քութայիսի և Թիֆլիսի վրայով՝ Կարսի, Ալէքսանդրօպոլի և Հին-Նախիջևանի և Երևանի հետ, միւս կողմից Բագուի և յիշածս կենտրոնների հետ. այնպէս որ շատ վաճառականներ և ծառայողներ իրանց ընտանիքը ուղարկելով Ղարաքիլիսա՝ յարմարութիւն ունեն իրանք իրանց գործերը շարունակել քաղաքներում, իսկ կիրակի և տօն օրերին՝ իրանց ընտանիքի հետ անց կացնել. շաբաթ ճաշից յետոյ ճանապարհ են ընկնում, լոյս կիրակի Ղարաքիլիսայում լինում, ամբողջ օր իրանց ընտանիքի հետ անց կացնում և գիշերը ճանապարհ ընկնելով՝ երկուշաբթի օրը կրկին իրանց գործին լինում։ Բայց, չը նայելով այս յիշածս յարմարութիւններին և բնութեան առողջարարութեանն ու գեղեցկութեանը, այնու ամենայնիւ Ղարաքիլիսա եկողների Թիւը այնքան մեծ չէր, և եկողներն էլ նախ՝ ունեւոր դասակարգից չէին և դըժգոհ էին հեռանում, որովհետև տեղական հասարակութիւնը կամ գոնէ նրա բանիմաց մասը չէր աշխատում եղած բնական յարմարութիւններին աւելացնել՝ գիտական և արհեստական յարմարութիւններ։ Ձէին ստեղծում այնպիսի պայմաններ ու դրու-

[illegible]

...երեխաների խաղերի համար հրապարակ պարտէզ շինել. գիւղը սիրով մի ահագին դաշտ է յատկացնում. ապա գիւղից սկսած երկու ուղղութեամբ ծառուղիներ տնկել մինչև մօտակայ անտառը, ուր նոյնպէս ծառուղիներ բանալ զանազան ուղղութեամբ մինչև սարի գագաթը. այդ նպատակով գիւմել են անտառապետին, որը մտնում է յանձնաժողովի մէջ և որը սիրով համաձայնել է և ամեն կերպ աջակցում է։ Յանձնաժողովը պիտի հսկէ գիւղի մաքրութեան և առողջապահութեան վրա. պիտի յարմարուոր և էժան բնակարաններ առաջարկի եկւորներին, որոշ տուրք հաւաքի տնատէրերից։ Այս կարևոր հարցերի հետ նոյն հասարակական ժողովում որոշվեց թոյլ տալ, թէ ամբողջ հասարակութեանը և թէ մասնաւոր գիւղացիներին իրանց հողերի մի մասը տալ 72 տարով—1911 թ. օրէնքի հիման վրա—օտարներին՝ ամարանոցներ շինելու համար։ Սա մի շատ խոշոր և նշանաւոր որոշում է օտար ունևորին՝ Ղարաքիլիսա գրաւելու համար, որովհետև մինչև այժմ շատ շատերը քաշվում և երկիւղ էին կրում հող վերցնել, գումարներ ծախսել, տուն շինելու համար։ Բայց այժմ այդ երկիւղը, կասկածը փարատվում է, և հաւատացած ենք, որ շատ շուտով դէպի անտառը, գետի ափով տարածվող դաշտի վրա կերևան գեղեցիկ, յարմարաւոր ամարանոցներ։

Որ Ղարաքիլիսան, վերջապէս, զարթնել է քնից, յիշածներս կատարեալ ապացոյցներ են, և թէ միւս կողմից Ղարաքիլիսան դառնալու է ոչ միայն հայկական ամառանոց, այլ և խոշոր արդիւնաբերական կենտրոն, դա էլ անկասկած է, որովհետև չորս կողմը լի է հանքային զանազան հարստութիւններով, որոնցից երեքը արդէն գործադրութեան մէջ են. պ. պ. Ս. Հախումեան և Մելիք-Ազարեան բանեցնում են մի պղնձի հանք. պ. պ. Դ. Իզբաշեան և Գ. Մելիք-Կարագեօզեան մի այլ տեղ. եղբարք առևտրական տուն «Նոբէլ» վաղուց է, որ շահագործում է իր հանքը. բացի յիշածներից կան մօտ չորս տեղ էլ հանքեր, որոնք նոյնպէս ժամանակին կը շահագործվեն. այս բոլորի հետ միացրէք և այն, որ Երկրագործութեան Դեպարտամենտը և Թիֆլիսի Հայ Գիւղատնտեսական Ընկերութիւնը Ա. Քալանթարի ջանքերով արդէն քանի տարի է այստեղ կազմակերպել է կաթնատնտեսական և գիւղատնտեսական դասընթացքներ իր գործնական և տեսական ծրագրով. այժմ էլ ծրագրվում է մի ընդարձակ կենդանաբուծական փորձնական ֆերմա, որի

համար հասարակութիւնը յատկացրել է իր դաշտերից ընտիրը և յարմարագոյնը. իսկ Գ. Եղիազարեանը իր հաշւով բանում է ատորին գիւղատնտեսական ուսումնարան, որի շինութիւնը արդէն պատրաստ է, իսկ հասարակութիւնը փորձնական դաշտի համար յատկացրել է մի ընդարձակ դաշտ։ Այս բոլոր յիշածներս իրականութիւն են, և սրտանց ողջունում ենք։

Ա. Բ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Ներկայ տարվայ սկզբներում Կովկասի փոխարքայի օգնական սենատոր Է. Ա. Վատացիի նախագահութեամբ կայացած մասնագէտների գիւղատնտեսական խորհրդակցութիւնը, ինչպէս մենք հաղորդել էինք իր ժամանակին, ցանկութիւն էր յայտնել, որ Անդրկովկասում բացվի երկու միջնակարգ գիւղատնտեսական դպրոց, մէկը ջրաբքի շրջանների համար, իսկ միւսը՝ անջրդի։ Այժմ, ինչպէս հաղորդում են, Թիֆլիսի նահանգում մտադրութիւն կայ յատկացնել յիշեալ դպրոցների շինելու նպատակով արքունական հողաբաժինը ջրաբքի շրջանի համար՝ Ղարաեազում կամ Լաչինայում, Թիֆլիսին մօտիկ, իսկ անջրդի շրջանի համար՝ Թէլաւում կամ Սղնախում։ Ամեն մի հողաբաժին կը լինի 100—150 դեսեատին տարածութեամբ։

— Ս. Ս. Թաղիանոսեանը հեռագրով հաղորդելով Կովկասի փոխարքային Բագուից-Սղնախ երկաթուղային գիծ անցկացնելու թոյլտւութիւնը Կայսրից հաստատվելու մասին, իր շնորհակալութիւնն է յայտնում ջերմ աջակցութեան համար և մաղթում շուտափոյթ ապաքինումն և վերադարձ Կովկաս։

— Կոոպերացիայի փակված դասընթացքներում մշտական ունկնդիրների թիւը եղել է 47, որից 30-ը վրացիներ, 9-ը ռուսներ, հայեր 5, այլ ազգութիւններ 3. Ըստ պրոֆեսիայի—գիւղատնտեսներ՝ 10, գիւղական ուսուցիչներ՝ 8, գիւղատնտեսական դպրոցների աշակերտներ՝ 7 և այլն։

— Մեզ խնդրում են տպել հետևեալը. «Գեղարուեստի» V գիրքը պատրաստ է և այս օրերս լոյս կը տեսնի։ Հանդէսի բէլլէտրիստիկայի բաժնում տպագրված կը լինի Ալիշանի մի անտիպ բանաստեղծութիւնը։ Պատկերների բաժնում մեծ մասամբ հայ արուեստագէտների գործեր են։ Ամբողջ գործը տպագրված է ընտիր թղթի վրա և շատ մաքուր ու խնամքով»։

— Թիֆլիսի առևտրական բանկին թոյլատրված է սեփական բաժանմունք բանալ Տերեքի շրջանի Գրոզնի քաղաքում։

— Առաջիկայ սեպտեմբերին լրանում է Ցինամզգվարեան վրաց գիւղատնտեսական դպրոցի 30-ամեակը։ Վրաց Գիւղատնտեսական Ընկերութիւնը, որոշել է տօնել այդ յոբելեանը, ընտրել է յատուկ կազմակերպիչ բիւրօ։

— Վրաց Գիւղատնտեսական Ընկերութեան խորհուրդը Վ. Ի. Ըցխիլաձէին, Պ. Գ. Մէլիային և Ի. Վ. Վացաձէին ուղարկել է Քարթալինիա՝ Ընկերութեան հրահանգիչների ու շրջանային ագրոնոմների աշխատանքները դիտելու համար։

— Յուլիսի 28-ին, կիրակի օրը, Վէրայի քաղաքային այգին գրաւել էր 4000-ի չափ այցելուներ։ Մեծ մասը անցնում էր Տեխ-

[illegible]

...քանչիւր անգամ թոյլ էին տալիս պարում բարձրանալու 50-ական հոգի, բայց և այնպէս այդ թւից շատ աւելի էր անցնում, այնպէս որ երկիւղ կար, որ կարող է աղէտ պատահել։ Քաղաքային վարչութիւնը կարգադրել է երկու ափերին հիմնաւոր տախտակամած շինել պարում մտնելու համար։ Կարգադրված է յայտարարութիւն կպցնել, որ 50 հոգուց աւելի չէ թոյլատրվում պարում մտնել, և խնդրել ոստիկանապետին, որպէսզի կիրակի օրերը ոստիկաններ նշանակվեն պարոմի մօտ։ Կամուրջից դէպի այդ այգին տանող գետափնեայ ճանապարհը արդէն պատրաստված է, և գիշերները լուսաւորվում է լապտերներով։ Ասում էին, որ գեներալ Կորգանովը, որի հողի միջով անցնում է այդ ճանապարհը, այժմ այլևս չէ թողնում անցնել։ Հաստատ աղբիւրից մեզ յայտնի է, որ այդ լուրը սխալ է. գեներալ Գ. Գ. Կորգանովը միտք էլ չէ ունեցել փակելու։

— Անցեալ կիրակի, յուլիսի 28-ին, Թիֆլիսի մէշչանների շինութեան մէջ Թիֆլիսի 2-րդ ջրային շրջանի միրաբ ընտրվեց Ա. Շարապովը, նրան կանդիդատ՝ Նաֆտիկովը. խորհրդի անդամներ ընտրվեցին Վէրայի շրջանի համար Մ. Ի. Սվէշնիկով և նրան օգնական Ա. Մ. Զինգարեանը, Նաւթլուղի շրջանի համար՝ Գ. Թամամշեան, Կրծանիս-Օրթաճալայի շրջանում՝ Մելիա և նրա օգնական Դանիէլեան, Սօղանլուխի մասում Միրզոյէվ և նրա օգնական Ծօնեան։

— Քաղաքային լաբորատորիայի կառավարիչ Գ. Գ. Ալիբէգեանը երկու ամսվայ արձակուրդով գնացել է արտասահման. Նրան փոխարինում է իր օգնական Մուրանբիտան։

— Թիֆլիսի նահանգապետի կարգադրութեամբ «Все» լրագրի խմբագիր Վլ. Ս. Բուկովինը՝ մամուլի վերաբերեալ պարտա-

դիր որոշումները խախտելու համար ենթարկվում է 150 ր. տուգանքի կամ մի ամիս բանտարկութեան։

— Հայկական Դրամատիկ Խմբակցութեան առաջին ներկայացումը Ժողովրդական Տանը տեղի կունենայ օգոստ. 22-ին։

— Լիւբլինեան նահանգի բնակիչ Ն. Դեմեսիւկին թոյլատրված է աւտոմօբիլային հաղորդակցութիւն հաստատել Աղստաֆայից Ղարաքիլիսա-Ալէքսանդրոպոլ-Նովոբոյեցկո-Մաղրա-Կարս ճանապարհներով, առանց սակայն որևէ մենաշնորհ իրաւունք տալու։

— Վենետիկից մեզ գրում են, որ մի ամսով այնտեղ է գնացել Պետերբուրգի համալսարանի պրիվ.-դոցենտ Ն. Ադոնցը՝ նպատակ ունենալով ս. Ղազարի ձեռագրատանը ուսումնասիրել իրան հարկաւոր նիւթերը։

— Սարիղամիշից մեզ գրում են, որ աւանի ծխատէր Տաճատ ք. Տէր-Վարդանեանը և անմոռացոյժ Տիգրան Քալանթարը նախաձեռնութիւն են յանձն առել Սարիղամիշում բաց անել մանր վարկի խնայողական ընկերութիւն՝ նպատակ ունենալով տեղական չքաւոր ազգաբնակութիւնը ազատել այդ շրջանում բուն դրած վաշխառուների ճանկերից։

ՄԱՄՈՒԼ

Կրկնակի արջի ծառայութիւն։

«Հորիզոն» թերթը մի արջի ծառայութիւն է մատուցել իր ընթերցողներին, արտատպելով «Կովկասի Լրաբեր» թերթից մի խեղկատակութիւն, որը «Մշակի» և «Հորիզոնի» փոխադարձ հակառակութիւնը ոչ թէ սկզբունքային տարբերութիւնների է վերագրում, այլ «անձնական վրէժխնդրութեան», «դաւաճանութեան» և ամեն բանի, բացի գաղափարական տարբերութիւնից։

Երկրորդ արջի ծառայութիւնը մատուցել է «Կովկասի Լրաբերին» Նրա յօդուածագիր Մէ-Բիսը, որը, ինչպէս երևում է, գրական մարդ չէ և ծանօթ չէ հայ գրականութեան վերջին տարիների եղելութիւններին։ Նա, օրինակ, չը գիտէ, որ «Կ. Լրաբերի» աշխատակիցների մի ստուար մասը աշխատակցում էր «Մշակին» հէնց այն շրջանում, երբ «Մշակը» կռիւ էր յայտարարել դաշնակցականներին, և «Մշակի» յարձակումների մի մասը ուղղված է «Կ. Լրաբերին» համակրող անձերից։ «Մշակի» մաքառման մասնակցել են շատ անձեր, որոնցից մի քանիսը յետոյ բաժանվեցին Օրմանեանի թեկնածութեան խնդրից յետոյ, իսկ այժմ աշխատում են աւելի հեռուները ակնարկներ շպրտել։

Մէ-Բիսները՝ այլասերման երևոյթ են, երևոյթ ժամանակակից։

«Բագուի Ձայնի» մէջ Արա—ս անունով մէկը պաղպաղում է, թէ ինքը «Մշակ» չէ կարդացել և չէ կարդում, բայց միևնոյն ժամանակ յանդգնում է գատաւոր հանդիսանալ նրա վրա։ Մէ-Բիսը դատապարտում է երէկվայ «Մշակը», որտեղ առօք-փառօք հարիւրաւոր սիւնակներ էին լցնում «Կովկասի Լրաբերի» այսօրվայ համհարզները։

Գոնէ Մէ-Բիսը այնքան զգուշութիւն ունենար, որ զատէր վերջին տարիները այն տարիներից, երբ իր բարեկամները «Մշակի» մէջ բաւական մեծ տեղ բռնած խօսում էին հայ հասարակութեան հետ օրը ցերեկով և երբ այդ նրանց խօսքը լոյս է տեսել և մնացել բրև անջնջելի փաստեր ժամուլի էջերի մէջ։

Մէ-Բիսը ինքն իր ձեռքով ծեծել է իր համհարզներին և իր փրփրումներով շողոքորթել իւրայիններին։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Սուրամ, 30 յուլիսի

Թոյլ տուէք «Մշակի» միջոցով խորին շնորհակալութիւն յայտնել երաժիշտ Անտոն Մայիլեանին, որը տեղիս ծխ. դպրոցի 50-ամեայ յոբելեանի հանդէսի համար ձրիաբար պատրաստեց և հանդէսի օրը կառավարեց քառաձայն խումբը։

Նախագահ յանձնաժողովի՝

Յովսէփ ք. Առիւծեան

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Թեհրանի հայերը պէտիցիա են ուղարկել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին յանուն Թագաւոր Կայսրի՝ խնդրելով

[illegible]

քառ. կիլոմետր 1.200,000 ազգաբնակութեամբ, որի համարեա կէսը բուլղարներ են, իսկ մնացեալը ալբաններ։ Յունաստանը ստանում է 60,000 քառ. կիլոմետր 1.800,000 ազգաբնակութեամբ, որից 200,000-ը բուլղարներ են, իսկ մնացեալը յոյներ։ Ալբանիան ըստ երևոյթին կը ստանայ 30,000 քառ. կիլոմետր 1,000,000 բնակիչներով։ Ահա այդ է ապագայի վերաբերմամբ բալկանեան հաւասարակշռութիւնը»։

— Ռումինիան, Սերբիան և Յունաստանը բանակցութիւններ են վարում փոխադարձ տնտեսական դաշնակցութիւն կազմելու նպատակով, որը քաղաքական չափազանց կարևոր նշանակութիւն ունի։

— Ներքին գործերի մինիստր Մակլակովը մօտ օրերս շրջագայելու է Ռուսաստանի քաղաքները ոստիկանական գործի կազմակերպութեան հետ տեղն ու տեղը ծանօթանալու նպատակով։

— Արտասահմանում օրըստօրէ աւելանում է կին-բժիշկների թիւը։ Կանայք գերադասում են դիմել իրանց հիւանդութիւնների համար կին բժիշկներին։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)

29 յուլիսի

ԿԻԵՎ։ Սրտի պայթիւնից մեռաւ Պետական խորհրդի անդամ Պիխնօն։

ՊԱՐԻԶ։ «Սէվաստոպոլեան զանգը», որ բերված էր Ղրիմի պատերազմի ժամանակ և մինչև այժմ պահվում էր Պարիզեան Տիրամօր տաճարում, ռուսաց դեսպանութեան ներկայացուցչի ներկայութեամբ բերված է կայարան՝ Ռուսաստան ուղարկելու համար։

ՕԴԵՍՍԱ։ Վոզնեսենսկ կայարանից երկու վերստ հեռու 7 զինված չարագործներ յարձակվեցին 15 ուղևորների վրա և մահվան սպառնալիքներ տալով խլեցին 4000 րուբլի. դիմադրութիւն ցոյց տուող 2 հոգուն վիրաւորեցին ու անյայտացան։ Վիրաւորներին բերել են Օդեսսա։

ՄՕՍԿՎԱ։ Արգելք է դրված «Руль» լրագրի № 418-ի վրա «Գործադուլային յորձանքը» յօդուածի համար։

ԲԱԼԱԿՕՎՕ։ «Գրաֆինիա» շոգենաւի վրա մեռավել են 14 հոգի, որոնցից 8-ը ծանր։ Սպանվածներ չը կան։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Ցանկարծամահ եղաւ գրող Աւսէնկօ։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

1913 թւի ապրիլի 18-ից մինչև 1914 թ. ապրիլի 17-ը։

(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ.—Արագ գնացքը № 6—10 ժ. 16 ր. առ., հասնում է Աղստաֆա 12 ժ. 34 ր., Գանձակ 3 ժ., Եւլախ 4 ժ. 31 ր., Հաջի-Կաբուլ 8 ժ. 6 ր. եր., Բագու 11 ժ. 13 ր. գիշ.: Պոստային գնացքը № 4—10 ժ. 16 ր. գիշ., հասնում է Աղստաֆա 1 ժ. 6 ր. գիշ., Գանձակ 4 ժ. 16 ր. առ., Եւլախ 6 ժ. 15 ր. առ., Հաջի-Կաբուլ 10 ժ. 46 ր. առ., Բագու 3 ժ. 31 ր. ցեր.: Մարդատար գնացքը № 8—6 ժ. 29 ր. եր., հասնում է Աղստաֆա 8 ժ. 50 ր. եր., Գանձակ 11 ժ. 23 ր. գիշ., Եւլախ 1 ժ. 1 ր. առ.: Հաջի-Կաբուլ 4 ժ. 42 ր. առ., Բագու 7 ժ. 53 ր. առ., Խառն գնացքը № 106 (Մարդատարի արագութեամբ ապրանքների համար)—4 ժ. 23 ր. առ., հասնում է Աղստաֆա 8 ժ. 41 ր. առ., Գանձակ 1 ժ. 7 ր. ցեր., Եւլախ 5 ժ. 19 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ 12 ժ. 29 ր. գիշ., Բագու 7 ժ. 28 ր. առ.:

ԲԱԹՈՒՄ.—Պոստային գնացքը № 3—9 ժ. 51 ր. առ., հասնում է Միխայլովօ 1 ժ. 56 ր. ցեր., Բաթում 11 ժ. 8 ր. գիշ.: Մարդատար գնացքը № 7—4 ժամ 40 ր. ցերեկվայ, հասնում է Միխայլովօ 8 ժ. 46 ր. եր., Բաթում 5 ժ. 40 ր. առ.: Մարդատար գնացքը № 9—10 ժ. 30 ր. գիշ., հասնում է Միխայլովօ 2 ժ. 31 ր. գիշ., Բաթում 10 ժ. 59 ր. առ.: Խառն գնացքը № 107 (մարդատարի արագութեամբ ապրանքների համար)—2 ժ. 48 ր. գիշ., հասնում է Միխայլովօ 8 ժ. 20 ր. առաւ., Բաթում 10 ժ. 18 ր. գիշ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ.—Պոստային գնացքը № 4/3—12 ժ. 51 ր. ցեր., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 10 ր. եր., Ալէքսանդրոպոլ 11 ժ. 48 ր. գիշ., Էջմիածին 5 ժ. 12ր. գիշ., Ուլուխանլու 5 ժ. 40 ր. գիշ. (առանց Երևան մտնելու), Նախիջևան 10 ժ. 15 ր. առ., Ջուլֆա 11 ժ. 42 ր. ցեր.: Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № 24/23 (միայն II և III կարգի վագոններով)—8 ժ. 8 ր. եր., հասնում է Ղարաքիլիսա 3 ժ. 23 ր. գիշ., Ալէքսանդրոպոլ 6 ժ. 57 ր. առ., Էջմիածին 12ժ. 10 ր. ցեր., Ուլուխանլու 12 ժ. 38 ր. ցեր., Երևան 1 ժ. 33 ր. ցեր.: Մարդատար-ապրանքատար գնացքը № 14/13—12 ժ. 46 ր. գիշ., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 13 ր. առ., Ալէքսանդրոպոլ 11 ժ. 50 ր. ցեր., Կարս 4 ժ. 18 ր. ցեր.:

ԲՈՐԺՕՄ.—Մարդատար գնացքը № 17/18—8 ժ. 2 ր. առ., հասնում է Գորի 10 ժ. 41 ր. առ., Բորժօմ 9 ժ. 31 ր. ցեր.: Մարդատար № 19/20—3 ժ. 18 ր. ցեր., հասնում է Գորի 5 ժ. 59 ր. ցեր., Բորժօմ 1 ժ. 2 ր. երեկ.:

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ.—Արագ գնացքը № 5—9 ժ. 35 ր. եր. Պոստային գնացքը № 3—9 ժ. 1 ր. առ.: Մարդատար գնացքը № 7—3 ժ. 53 ր. ցեր.: Խառն գնացքը № 107—2 ժ. 12 ր. գիշ.:

ԲԱԹՈՒՄԻՑ.—Պոստային գնացքը № 4—9 ժ. 16 ր. երեկ.: Մարդատար գնացքը № 8—5 ժ. 54 ր. ցեր.: Մարդատար գնացքը № 10—8 ժ. 40 ր. առ.: Խառն գնացքը № 106—3 ժ. 38 ր. գիշ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ.—Պոստային գնացքը № 4Д./3—7 ժ. 32 ր. եր.: Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № 26/25—(II և III կարգի վագոններով)—10 ժ. 50 ր. առ.: Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № 16/15—7 ժ. 28 ր. առ.:

ԲՈՐԺՕՄԻՑ.—Մարդատար գնացքը № 17/18—11 ժ. 7 ր. եր.: Մարդատար գնացքը № 19/20—7 ժ. 38 ր. առ.:

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի

Հիմնված 1880 թ.

(Կուկիա, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

«606»-ի եւ «914»-ի Ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ 11—12 ժ.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութ.:

Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—1—2 ժ. Ներքին և երեխայոց հիւանդութ.:

Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—10 ք ժ. աչքի, ներքին և ներքնային հիւ.:

Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութիւն, կանանց և երեխայոց հիւ.:

Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւանդութ.:

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական, վիրաբուժութեան և միզասեռ. հիւ.:

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.:

Կ. Գ. ԳՈՒՐԳԵՆԻՋԷ—1—2 ժ. Ներքին, երեխայոց հ. և ծաղկահատ։ Արեան, մէզի, խուխի հետազօտութիւն։

ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.:

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.:

Կ. Գ. ԳՈՒՐԳԵՆԻՋԷ—6—7 ժ.

Վճարը 50 կ.: Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

1. 0—78

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լոյս տեսաւ և վաճառվում է Կ. Հ. Բ. Ընկ. «Աւ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ» փօնդով հրատարակված

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

ԳԻՒՂԻՑ

գիրքը։ (Պատկերներ գիւղական կեանքից). 278 երեսից բաղկացած։ Գինն է 50 կոպ.։ Գումարով գնողներին 30% զեղչ։

Դիմել գրավաճառներին կամ Ընկերութեանը Абасъ-Абадская пл. д. соб. № 7.

(ու.) 593. 2—1

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ

ՅՕԳՈՒՏ „ՄՇԱԿԻ“ ՖՕՆԴԻ

հետևեալ գրքերը.

1) «ՄՇԱԿ» ԵՒ ՀԱՅ ԿԻՆԸ գ. 1 ր.
2) «ՄՇԱԿԻ» ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԸ կազմեց Լ. Դանիէլեան » — 50 կ.
3) ՀԱՄԱԼԻ ՄԱՍԼԱՀԱԹՆԻՐԸ » — 30 կ.
4) ԿԱՅԵՆԻ ՃԱՆԿԵՐՈՒՄ, դրամա 5 գ. Աւ. Առաքելեանի » — 50 կ.
5) ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿ «ՄՇԱԿԻ» («Մշակի» յոբելեանի առիթով «Տարազի» հրատարակած ալմանախ) 1 ր.
6) ԳՐ. ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, հատոր I 1 ր.

Վերոյիշեալ հրատարակութիւններից մի-մի օրինակ պահանջողները ճանապարհածախս չեն վճարում։

(2) 10—5

ՄԵԼԻՏՕՊՕԼԻ

հայոց եկեղեցու համար հարկաւոր է

ՄԻ ՏԻՐԱՑՈՒ

եկեղեցական արարողութիւններին հմուտ, ձայնաւոր և ձայնագրագէտ. ցանկալի է ամուրին։ Ամսական 30 ր. ռոճիկ, ձրի սենեակ և տարեկան մօտ 100 ր. ծխական արդիւնք։ Դիմել՝ Мелитополь (Таврич. губ.), армянскому священнику.

(օ. մ.) 587. 4—4

Թիֆլիսի Մանրաշխան Ուսուցչական Դպրոցում

[illegible]

ԱՌԵՒՏՐ. ՏՈՒՆ Ե.Ա. ԾԱՏՈՒՐԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ.

Հիմնված 1869 թւից — Տելեֆոն № 2-38.

ՎԱՃԱՌՈՒՄ ԲԱՑԱՌԱՊԷՍ

ԲԱԶՄԱՁԱՅՆ ՊԱՍՏԱՌՆԵՐԻ (ОБОИ)

[illegible]

(օ.մ.) 589. 8—4

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный